

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

David Raisigl

Adolescentní mládež ve vztahu k adrenalinovým sportům

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně, s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

V Olomouci dne 30. března 2012

.....
David Raisigl

Poděkování

Rád bych poděkoval doc. PaedDr. Marcele Musilové, Ph.D, za odborné vedení práce, za poskytnutí rad, podnětných připomínkových podkladů a zejména za její vstřícnost, trpělivost a ochotu.

ANOTACE

- 1. Název práce:** Adolescenční mládež ve vztahu k adrenalinovým sportům
Adolescent youth in relation to adrenaline sports
- 2. Jméno a příjmení:** David Raisigl
- 3. Katedra:** Ústav pedagogiky a sociálních studií PdF UP Olomouc
- 4. Obor:** Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku
- 5. Vedoucí práce:** doc. PaedDr. Marcela Musilová, Ph.D.
- 6. Počet stran:** 54
- 7. Rok obhajoby:** 2012
- 8. Klíčová slova:** Adolescence, mládež, adrenalin, adrenalinový sport, socializace adolescenta, volný čas, zážitek, motivace, hazard, riskování
- Keywords:** Adolescence, youth, adrenaline, extreme sport, adolescent socialization, leisure, experience, motivation, gamble, risk-taking
- 9. Resumé:** Cílem bakalářské práce bylo zjistit, co vede mladistvé k provozování takového druhu sportu a zda je možné se riziku těchto sportů a rizikového jednání obecně vyvarovat nebo zda lze takové jednání ovlivnit vhodnou prevencí. Současně zjišťuje, zda je takové jednání pouze odrazem současné doby a je pro adolescenta vlastní. Teoretická část popisuje pojmy, které jsou důležité pro pochopení této problematiky, zejména poukazuje na to, kdo vlastně adolescent je, a dále se tato část zabývá vysvětlením adrenalinových sportů a jeho následné spojitosti s adolescentními jedinci. Praktická část se zabývá metodologií, kde je uveden výzkumný vzorek a jako výzkumná metoda je zvolena kazuistika.
- Summary:** The aim of this thesis was to find out what leads young people to operate the type of adrenaline sport and whether it is possible the risk of these negotiations and risk sports generally avoided or whether such actions affect the proper

prevention. At the same time determines that such action is merely a reflection of the current period and for the adolescent 's own. The theoretical part describes concepts that are important to understanding this issue, in particular points out that adolescents who actually is, and this part deals with the explanation of extreme sports and its subsequent association with adolescent subjects. The practical part deals with the methodology, which is listed as a research sample and research method chosen is a case report.

OBSAH

ÚVOD	8
A TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Adolescentní mládež	10
1.1 Ontogenetické fáze člověka.....	10
1.2 Charakteristika pojmu adolescentní mládež.....	11
1.3 Tělesné a psychologické zvláštnosti adolescenta.....	12
1.4 Socializace adolescenta.....	14
1.5 Rizika spojená s vývojem adolescenta.....	15
1.5.1 Násilí, šikana.....	16
1.5.2 Závislost na alkoholu, drogách a jiných látkách.....	19
1.5.3 Sexuální násilí a prostituce.....	23
1.5.4 Kriminalita adolescentů.....	23
1.5.5 Extremní (adrenalinové) sporty.....	26
2 Adrenalinové sporty	27
2.1 Volný čas adolescenta.....	27
2.1.1 Nový trend volného času.....	31
2.2 Co je to sport?.....	32
2.2.1 Historie sportu.....	33
2.2.2 Rozdělení sportu.....	34
2.3 Pojem adrenalinový sport.....	35
2.3.1 Co je adrenalin?.....	36
2.4 Historie adrenalinových sportů a vývoj.....	38
2.5 Současné rozdělení adrenalinových sportů.....	39
2.6 Zážitkové agentury.....	41
3 Vztah adolescenta k adrenalinovým sportům	42
3.1 Motivace.....	42
3.2 Hodnoty a volný čas mládeže.....	43
3.3 Adrenalin vs. hazard.....	44
3.3.1 Adrenalinový sport.....	44
3.3.2 Hazardní zábava.....	45
3.3.3 Nevědomé riskování.....	45
B PRAKTICKÁ ČÁST	46
4 Metodologie	46

4.1 Výzkumné metody	46
4.2 Výzkumný vzorek.....	46
4.3 Kazuistiky	47
4.4 Shrnutí.....	51
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	53

ÚVOD

Vývoj člověka, respektive dítěte, je nejen z ontogenetického hlediska velmi složitý proces. Každé období vývoje člověka má v různém věkovém období svou zvláštnost, což se vyznačuje specifickými podmínkami a potřebami.

Dospívání neboli adolescence je jednou z nejsložitějších etap, kdy dochází k velkému množství změn v samotném vývoji lidského jedince. Adolescence je období, v němž se lidský jedinec formuje a mění v oblasti fyzické a psychické. Toto období je doba, ve které se mladí lidé učí rozhodovat a žít samostatně. Tito lidé rádi riskují, zkoušejí, kolik toho vydrží, ať již sami anebo lidé v jejich okolí. Mladí lidé se také bouří proti společenským normám. Takové chování je z hlediska vývoje zcela přirozené, jedná se o normální proces na cestě k dospělému.

V teoretické části se práce zaměřuje na důležité poznatky v teorii, jež souvisí s tématem bakalářské práce a bez nichž by bylo obtížné si vytvořit obraz o tom, co je vlastně cílem tohoto díla. První kapitola se zabývá charakteristikou adolescenta, jeho zvláštnostmi, ať již tělesnými nebo psychologickými, a na rizika spojená s jeho vývojem, což představuje například jejich trestnou činnost, což bude popsáno na závěr první kapitoly. V této části je taktéž popsán sociální charakter adolescenta, jeho vztah k okolí, tedy vliv okolí na jeho osobnost a jak on sám toto okolí chápe. Bakalářská práce se dále v první kapitole věnuje také rizikům, jež jsou spojena s vývojem adolescenta – jedná se o násilí jako takové, jeho formu šikanu, také jsou popsány různé druhy závislosti, jimiž se dospívající může „nakazit“. Také je nutné se v této kapitole zmínit o sexuálním násilí a o tématu, které je úzce s rizikem, jímž je mládež ve společnosti ohrožena a silně spojena – kriminalitě mládeže.

Na kapitulu, věnující se popisu adolescence a jedinců v tomto období, navazuje kapitola druhá, která je rozdělena na několik částí. Zpočátku je popsáno, co to je volný čas a jakým způsobem je vztažen k adolescentům, v dalších částech je vysvětleno pojetí sportu jako takového s nastíněním jeho historie, taktéž je umožněn náhled na jeho rozdělení. V neposlední řadě je poukázáno na to, co vlastně jsou adrenalinové sporty, na jejich historii v novodobém kontextu a jejich rozdělení z hlediska užití.

Třetí kapitola popisuje vztah adolescenta k adrenalinovému sportu a nejen k němu, jde zejména o to, jakým způsobem adolescenti adrenalinový sport vnímají a co pro ně znamená.

V praktické části se práce věnuje kazuistice, která je vztažena na prostředí adrenalinových sportů ve snaze ukázat právě na skutečnost, jaké adrenalinový sport vlastně představuje riziko a zda je možné mu předejít působením vlivů prostředí, ve kterém adolescent žije.

Cílem bakalářské práce je v teoretické části zjistit, co vede mladistvé k provozování takového druhu sportu a zhodnotit, zda je možné se riziku těchto sportů a rizikového jednání obecně vyvarovat nebo zda lze takové jednání ovlivnit. V praktické části je cílem práce na konkrétních případech doložit rizikové chování u vybraného vzorku adolescentů.

A TEORETICKÁ ČÁST

1 Adolescentní mládež

1.1 Ontogenetické fáze člověka

Ontogeneze člověka znamená průběh vývoje člověka neboli lidského jedince. Do první fáze ontogeneze je možné zařadit již prenatální období, což zahrnuje dobu od oplození vajíčka, přes vývoj zárodku neboli embrya v druhém až osmém týdnu, po plod, kterým se označuje takzvaný nejzázračnější lidský výtvar, jehož období je obecně stanoveno na devátý týden vývoje až do dne porodu.

Další fází, tedy již postnatální, je fáze novorozeneckého období, jež se uvádí jako období od porodu do jednoho měsíce, přesněji do 28. dne života dítěte. Následně navazuje období kojenecké, po prvním roce života dítěte je již lidský jedinec pojmenován jako batole. Předškolní období začíná zhruba ve třech letech a samozřejmě pokračuje až do školního období, které je logicky navázáno na šestý rok věku. Školní období je pak rozděleno na mladší školní období a starší školní období neboli puberta, tímto se ale blíže zabývat nebudeme, neboť předmětem této práce je zejména období následující, a to období adolescence neboli česky dospívání. Toto období je stanoveno na věk člověka patnáct až dvacet let, avšak tyto hranice jsou individuální, každý jedinec se vyvíjí individuálně, někde může být horní věková hranice stanovena až na dvacet dva let.

Po tomto období již následuje samotná dospělost, což je nejdelší kapitola života člověka, která končí ve věku kolem šedesáti pěti let, dospělost je pak nahrazena stářím. Jak bylo již uvedeno, nemá smysl se podrobněji zabývat tímto rozdělením, to by byla práce pro samostatné dílo.

Důležitým pohledem na vývoj člověka je v této bakalářské práci pohled spíše z hlediska vývoje psychologického nežli somatického, se zaměřením na vrstvu osob ve věku adolescenta. Pávková a kol. v publikaci *Pedagogika volného času* (2002) uvádí, že osobnost každého člověka během života projde složitým vývojem, který je ovlivněn mnoha faktory. Mimo dědičných předpokladů zde hraje důležitou roli jak prostředí obklopující člověka, tak prostředí sociální, sociální skupiny a i významní jedinci. Dále sem patří způsob výchovy, kladené výchovné cíle a hlavně vztah mezi

vychovávajícím a vychovávaným. Významný vliv má také aktivita samotného jedince, jeho cíle, jež si klade, a volní vlastnosti, přičemž veškeré skupiny vlivů se vzájemně doplňují.

1.2 Charakteristika pojmu adolescentní mládež

Jandourek v díle *Sociologický slovník* (2001) uvádí, že adolescence je fáze života, která navazuje na pubescenci a z hlediska sociologie se jedná o přisvojování si role dospělého. Slovo adolescence pochází z latinského slova *adolescens*, což je překládáno jako český ekvivalent dospívající, mladý. Adolescence je vývojovým obdobím mezi pubertou neboli starším školním obdobím, a ranou dospělostí, jejíž dolní věková hranice je patnáct let věku člověka a horní věková hranice do dvaceti, respektive dvaadvaceti let. Adolescence je charakteristická napětím mezi plnou fyzickou a sexuální dospělostí, avšak dle sociálně-psychologického hlediska se mladý člověk musí teprve najít.

„Termín adolescence je odvozen z latinského slovesa adolescere (dorůstat, dospívat, mohutnět). Jako termín označující určité období života člověka bylo toto slovo použito poprvé v 15. století.“ (Macek, 2003, s. 9)

Čačka v knize *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace* (2000) uvádí, že adolescence je obdobím přechodné přípravy na dospělost, což vzniklo na základě civilizačních změn. U adolescenta dochází poprvé k prvnímu pohlavnímu styku, dokončuje přípravu na své budoucí povolání, dosahuje plnoletosti, čímž se stává zodpovědným za své jednání. Jedinec v tomto období bere život „do vlastních rukou“ a začíná žít samostatně se všemi úskalími, jež přináší sám život. Jak již bylo uvedeno, někteří mohou splnit tyto své milníky dříve, někteří později, u jiných je hranice adolescence, a to ať horní či dolní, posunuta velmi výrazně.

Hlavní úkol adolescenta tedy spočívá ve vypěstování vlastní identity, na což navazuje usilování o nezávislost, získávání vzorců emocí, chování a myšlení, jež budou pro jednotlivce charakteristické a on se tak stane vlastní osobností.

„Adolescence by měla být ukončena dosažením dospělosti. Z psychosociálního hlediska je dospělost definována svobodou rozhodování, spojenou se zodpovědností

za své rozhodnutí a z toho vyplývající jednání. Adolescenti velmi často přijímají pouze svobodu, ale o zodpovědnost nestojí.“ (Vágnerová, 2000, s. 256)

1.3 Tělesné a psychologické zvláštnosti adolescenta

Pocity adolescenta jsou v jeho nitru rozporuplné, neboť si je vědom své závislosti na rodičích (popř. na tom, kdo jej vychovává), ale přesto se chce osamostatnit a chce být uznáván jako dospělý. Dospívající má pocit, že oplývá dovednostmi typickými pro dospělého jedince, proto se chce prezentovat jako osoba, která je schopna si dělat co chce. Rozhoduje se sám, co si nakoupí a kdy přijde domů, také do čeho se oblékne a podobně.

Významný vliv na vývoj adolescenta má přístup ze strany rodičů, popřípadě ostatních členů rodiny, neboť v případě, že adolescent má v podstatě „volnou ruku“, přičemž jsou jakoby skrytě pozorována jeho rozhodnutí s jejich důsledky, si velmi cení jejich postoje, neboť má za to, že má možnost projevit svou individualitu, osobnost.

Jelikož adolescent nemá problém s užitím nových metod, které nikdy nezkoušel, neboť není vázán předchozími zkušenostmi, připadá mu, že objevil něco nového, novou metodu nebo variantu, avšak v podstatě objevil již před ním objevené. Objevují se u něj totiž prvky složitějšího logického myšlení, což je právě to, co mu připadá nové. V porovnání se svým předchozím stadiem, pubescence (starší školní období), uvažuje o mnoho realističtěji, avšak oproti uvažování zrale dospělého jedince je jeho úvaha pořád ještě velmi blízko té dětské.

„Psychologická „vrstevnická aréna“ dává vzniknout mnoha nejružnějším skupinám a seskupením. Vztahy mezi adolescenty mají řadu unikátních aspektů. Ve velké míře jsou tyto vztahy prostředkem, ne cílem adolescentního chování. Na začátku dospívání ztrácí řada chlapců a dívek svůj dřívější vztahový rámec kontaktů s vrstevníky. Často mění prostředí (přechod ze základní školy na střední) a zájmy. V dřívějších dětských rolích a z nich vyplývajících vztazích se již cítí nepatřičně, role a vztahy dospělých jsou však ještě velmi daleko. Kognitivní schopnosti jim otvírají široké horizonty, nemají však konkrétní možnosti, dovednosti a zkušenosti. Každý z nich však zažívá tento rozpor a ztrátu dosavadního životního rámce individuálně, „nesdílí ho“ s ostatními. Každý dospívá

navíc svým tempem, jsou zde velké individuální rozdíly. Důležitá je především odpověď na otázku „Kdo jsem?“, případně „Kdo jsi ty?““ (Macek, 2003, s. 22)

Podle Vágnerové v knize *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří (2000)*, je průběh dalšího procesu osamostatnění a rozvoj identity rozdělen do dvou fází. První fází je „postupná stabilizace“, kdy dochází k pomalému uvolňování vztahů mezi adolescenty a jejich rodiči, kdy adolescent má zralý způsob chování a nereaguje tak nepřiměřeně na vzniklou situaci, taktéž nemá potřebu být středem pozornosti, což má za následek, že dokáže vycházet se svými rodiči přesto, že vystupuje samostatně. Druhou fází je „ fáze psychického osamostatnění“, kdy se adolescent osamostatní úplně, v jeho vlastním sebehodnocení je nalezena shoda s hodnocením ostatními.

U výše uvedeného procesu osamostatnění je však patrný rozdíl mezi jedinci mužského a ženského pohlaví. Většina dívek v adolescentním věku totiž dozrává o něco dříve jak chlapci, a to jak z hlediska biologického, tak z hlediska psychologického. Stabilizace své identity se snaží dosáhnout spíše spoluprací, z čehož je u nich dána touha po sňatku, založení rodiny a touha po dítěti. Je však možné, že tyto touhy jsou uměle potlačeny vlivem kariérních postupů v zaměstnání, jichž se v minulosti nedostávalo. Toto téma by si však zasloužilo svůj výzkum nebo vytvoření úvahy. Chlapci však místo spolupráce chtějí k zisku vlastní identity spíše využít soupeření, čímž věnují svou soustředěnost na dosažení nějakého výkonu a výhodné sociální pozice. *„Veškeré projevy lidské psychiky – poznávání, prožitky i snahy jsou v rámci osobnosti vázány na vědomí vlastního Já, které představuje významný jednotící činitel subjektivního sebezažívání, nositele vlastní identity, a základní hodnotu i východisko jedinečné existence.“ (Čačka, 1997, s. 170).*

Nedílnou součástí vývoje adolescenta je jeho tělesný vývoj, kde již však na rozdíl od předchozího období, pubescence, nedochází k tak razantním změnám. Přesto se adolescent silně zajímá o své tělo, což hraničí až s narcismem. Pokud je adolescent spokojen se svým tělem, které se dle jeho představ přibližuje ideálu krásy, má pocit jistoty a také jeho sebevědomí je na vysoké úrovni. Vzhled adolescenta se stává jeho prostředkem k dosažení důstojnosti ve společnosti.

Vlivem nějakého tělesného postižení, ať již jakéhokoli stupně nebo jakékoli omezení hybnosti, manuální zručnosti, však u adolescentního jedince může vést k ohrožení jeho identity, a to jak na poli sociálním, tak intimním, neboť tak může dojít k opožděnému dozrání v sexuální oblasti, což má samozřejmě za následek opět vliv na psychologii jedince.

1.4 Socializace adolescenta

Sociální rolí označujeme způsob chování, který očekáváme a který je navázaný na určitý sociální status. Každý jedinec má rolí více, rozlišujeme roli nezávislou (jedná se o roli studenta ve škole, poté zákazníka v obchodě apod.) a souběžnou (např. spolužák, syn, bratr). *„Socializace zahrnuje osvojení lidských forem chování, zejména chování ve styku s lidmi, osvojení jazyka, velkého množství poznatků, hodnot společnosti, její kultury. V socializaci se formují poznávací procesy i emoce, celá osobnost. To vše probíhá od raného dětství v rodině, ve škole i dále v různých společenských skupinách a institucích po celý život. (Čáp, Mareš, 2001, s. 55).*

Pokud adolescent chce, aby jej okolí vnímalo a uznávalo, musí naplnit očekávání společnosti, které klade důraz na jeho vystupování a zodpovědné chování. Adolescent je již v takové fázi vývoje, že nechce přijímat pravidla, jež po něm vyžadují rodiče, ale je schopen tyto normy přijmout jen z toho důvodu, že je chce přijmout. V případě, že nedojde k tomu, že adolescent přijme normy běžného sociálního charakteru, jedná se o antiidentifikaci s platným řádem společnosti, čímž tak protestuje proti společnosti, v níž si nedokáže vytvořit určitou pozici.

Podle autorů Čápa, Mareše v díle *Psychologie pro učitele (2001)* odmítnutí sociálních norem společně s agresivitou jedince může směřovat nejen na ostatní lidi, ale i na majetek, ať je již kohokoliv, čímž se tak dostáváme k výrazu vandalismus. Není to projev zisku, který by ničením majetku mohl získat, jedná se o uspokojení z toho, že okolí reaguje na jeho čin, jehož původce však zůstává skryt, značně pobouřeně.

Značnou změnou v rámci vývoje adolescenta je fakt, že pro ostatní již není dítětem, ale je považován za rovnocenného partnera, za dospělého. Předělem mezi tímto je totiž skutečnost, že mu lidé vykáží. Adolescent sám má tendenci pokročit výše, což se vyznačuje jeho snahou o to, aby mohl dospělým tykat, což by jej samotného zařadilo, alespoň v jeho vědomí, zcela mezi dospělé jedince. *„Změnu sociálního postavení signalizují v období rané adolescence dva důležité sociální mezníky. Je to především ukončení povinné školní docházky a volba dalšího profesního směřování, dále je to získání občanského průkazu v 15 letech. Dospívající se posune od unifikovaného povinného postavení žáka základní školy na vyšší úroveň. (Vágnerová, 2000, s. 346).*

U současných adolescentů je však také patrný rozdíl od adolescentů dob dřívějších, neboť samozřejmě dochází k vývoji nejen různých technologií podporujících lepší informovanost a komunikaci, ale obecně lze říci, že vývoj zaznamenává každá oblast, které se člověk dotýká. „Dnešní dospívající se od generací předchozích odlišují především jinou osobní zkušeností. To, co bylo na počátku devadesátých let mladými lidmi oceňováno jako nové možnosti – např. svoboda názorů a postojů, možnost kvalitního vzdělání, cestování do zahraničí, prostor pro seberealizaci, je současnými adolescenty vnímáno jako samozřejmá realita. Běžnými atributy jejich života se také stávají charakteristiky, které nově provázejí život v současné Evropě (rozvoj informačních technologií, globalizace kultury, relativizace tradičních hodnot, nejednoznačná identita, odklad rodičovství atd.). Styl života současné mládeže rovněž charakterizuje relativně vysoká míra individuální svobodné volby, je však také doprovázena vyšší mírou osobní a sociální nejistoty.“ (Macek, 2003, s. 116).

1.5 Rizika spojená s vývojem adolescenta

Období dospívání je pro lidského jedince charakteristické rychlým somatickým a psycho-sociálním vývojem. Adolescent se odvrací od rodiny a svůj pohled upírá na své vrstevníky, kteří jej silně ovlivňují. Takový člověk se hledá, chce si najít své postavení ve společnosti a také se mění jeho vztah k pohlaví opačnému. Pro období adolescence je typické experimentovat a riskovat, což může vést až k některým formám rizikového chování (viz kazuistika č. 1). Již od 80. let dvacátého století je na tento problém odborníky poukazováno.

Riziko nebo rizikové chování v oblasti, jehož se dotýká tato práce, znamená jakékoliv jednání jedince, které může mít za následek smrt, zranění anebo snížení kvality života osoby, která se daného jednání dopouští. Stejně tak tímto jednáním může dojít k narušení psychiky, popřípadě ke hmotné škodě. Takovéto aktivity se může jedinec dopouštět jak sám, tak ve skupině několika lidí. Do aktivit spojených s rizikem můžeme zařadit násilí (patří sem i šikana), kriminalitu, závislost na alkoholu a (nebo) drogách, prostituce a sexuální násilí, hazardní zábava, extrémní sport. Riziko se dále může projevit tím, že mladistvý trpí poruchou příjmu potravy, případně je náchylný ke vstupu do nějaké sekty apod.

„Psychologická složitost interpretace problémového a rizikového chování je v odlišné subjektivní a objektivní hodnotě a interpretaci takového chování. Jak bylo uvedeno v jiných souvislostech, potřeba sociálního ocenění a prestiže je klíčová při utváření sociální identity adolescentů. Necítí – li se dospívající patřičně oceněn v běžných skupinách (rodina, školní třída, skupina kamarádů), může jeho potřebu sociální hodnoty saturovat třeba skupina delikventů či náboženská sekta.“ (Macek, 2003, s. 79).

Otázkou je, do jaké míry je adolescent schopen si riziko uvědomit, zda se dle jeho nedostatečně vyvinutého myšlení vůbec nějakého rizika dopouští. *„Problémové či rizikové chování nejsou jen zjevně společensky nebezpečné aktivity, ale je to i chování poškozující zdraví a přirozený vývoj. Zdůrazňujeme – li současně význam a důležitost psychologické analýzy adolescentního chování a prožívání z pohledu dospívajících samých, bude jistě i zde důležité vědět, co sami adolescenti vnímají jako rizikové, nebezpečné a ohrožující. Ve dvou rozsáhlých dotazovacích šetřeních v roce 1995 bylo zjištěno, že z nabídky sedmi předložených problémů považovali respondenti (ve věkovém rozmezí 15 – 29 let) za nejzávažnější problém tvrdých drog (celkem 51 % dotázaných). Střídání sexuálních partnerů vnímalo jako závažné 14 %, hrací automaty 12 %, alkoholismus 9 %, měkké drogy 3 %, kouření 2 %, nadměrné užívání léků 1 % dotázaných.“ (Macek, 2003, s. 110).*

1.5.1 Násilí, šikana

Podle Světové zdravotnické organizace WHO je násilí definováno jako *„záměrné použití nebo hrozba použití fyzické síly proti sobě samému, jiné osobě nebo skupině či společnosti osob, které působí nebo má vysokou pravděpodobnost způsobit zranění, smrt, psychické poškození, strádání nebo újmu“.*

Násilí je jednou z nejvýznamnějších příčin úmrtí u osob ve věku 15-44 let. Obecně je násilí zpravidla odsuzováno, avšak v některých oblastech je možné je považovat v rámci legislativy za legální. Týká se to zejména bojových sportů a částečně by se dalo říct i některých kolektivních sportů. Násilí je v legální formě obsaženo i např. v trestním zákoníku (Zákon č. 40/2009 Sb.), kde je zakotveno do pojmu nutná obrana. Jedná se totiž o okolnost vylučující protiprávnost, protože čin, který by byl jinak trestný a kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok

na zájem, jenž chrání trestní zákoník, není trestným činem. Obrana však nesmí být zjevně nepřiměřená způsobu útoku, pak o nutnou obranu nejde.

Základním kamenem násilí je **agrese**. V psychologovo-sociologické sféře je agrese chováním, jímž agresor jinému vědomě ubližuje, omezuje svobodu a poškozuje jiné, ať již osoby anebo věci. Většina agresorů, chápáno ve vztazích mezi mladistvými neboli dospívajícími, často pochází z rodin nízkého sociálního postavení. Agrese je v nejčastější formě chápána jako fyzické napadání, může však dle Kohoutka v knize *Psychologie osobnosti a zdraví žáka (2006)* mít i jiné formy: zesměšňování, nepřetržitá soutěživost (agresivní jedinec nedokáže spolupracovat), útěk do aktivity (jedinec chce být výjimečný, středem pozornosti) nebo vytváření graffiti (vandalství, kdy si jedinec vybíjí agresi na společnosti).

Součástí násilí, nejen na školách, bývá **šikana**. Je to vlastně druh násilí, kdy se jedná o chování, jehož cílem je jinému jedinci ublížit, zastrašit nebo jej jinak ohrozit. V šikaně je zahrnuto jak fyzické násilí, tak poškozování věcí jinému anebo útoky verbální. Martínek v knize *Agresivita a kriminalita školní mládeže (2009)* rozděluje šikanující chování na šikanu a teasing. Teasing je chování, které šikanu připomíná, avšak jde pouze o škádlení mezi dětmi, kdy např. chlapci provokují děvčata, jelikož se jim líbí. Jedná se hlavně o věk příslušný druhému stupni základní školy. Dívky sice někdy chodí žalovat, jedná se však o stěžování formální. Martínek dále ve stejné knize *Agresivita a kriminalita školní mládeže (2009)* uvádí, že šikana musí splňovat určité základní podmínky:

- vždy jde o převahu síly nad obětí
- oběť vnímá útok jako nepříjemný
- útok může být dlouhodobý i krátkodobý

„Ve školním prostředí často zapomínáme na převahu mentální síly. Jde o velice specifický jev, kdy intelektově zdatnější jedinec trápí intelektově méně zdatného jedince. Na středních a ve velkém procentu výběrových škol panuje mnohdy představa, že jsou zde studenti, kteří jsou chytrí, vzdělaní, inteligentní, a proto se nemohou šikanovat. Opak je často pravdou. Dalo by se zjednodušeně tvrdit, že šikana má s inteligencí společné pouze to, že čím inteligentnější člověk, tím promyšlenější a skrytější je. (Martínek, 2009, s. 110 - 111).

Přímým ukazatelem šikany je ponižování a zesměšňování druhého, nadávky, výsměch, psychický nátlak, omezení svobody a fyzické napadání. Šikana dále může být spojena s krádežemi věcí a vynucování si „dobrovolného“ vydání věcí postiženým

šikanou. Původ šikany lze z velké části vyhledat již v rodině agresora, kde byl agresor ovlivněn již násilím v rodině, které zde proběhlo, a to jak násilím ve vztahu rodič – dítě, tak ve vztahu rodič – rodič. Následek šikany může být však velmi vážný, jedinec ohrožený šikanou se může uchýlit přes pokus až k dokonání sebevraždy. Hlavní a primární úkol rodičů či učitelů, avšak velmi těžký, spočívá hlavně v tom, aby byla šikana včas rozpoznána. Ne vždy se to daří, neboť oběť šikany má snahu udržet ji v tajnosti, jelikož se bojí svěřit se někomu, a to z různých důvodů – je to strach z toho, že se agresor oběti pomstí, nebo se oběť stydí za své postavení ve společnosti a ponížení, jež mu bylo způsobeno, anebo má oběť strach, že by ztratila své kamarády. K podezření, že je na dítěti páchána šikana, často vede nějaká odlišnost od běžného chování. Jedná se zejména o to, že dítě má strach jít do školy, s tím jsou spojeny projevy bolestí hlavy a břicha, špatná soustředěnost hlavně ve škole, odřeniny s nevěrohodným vysvětlením, ušpiněné oblečení, časté ztrácení peněz a věcí, noční můry, apatické chování, popřípadě neobvyklá agresivita.

„Je velice naivní se domnívat, že oběť sama přijde za dospělým (ať již rodičem, učitelem, nebo vychovatelem) a oznámí, že je jí ubližováno. Záměrné skrývání ubližování z její strany je způsobeno několika faktory:

- *ze strany agresorů má patologicky uštípeno, že pokud něco řekne, bude ubližování ještě horší (věty typu: „Zkus něco říct a nedoležeš domů“, „Neutečeš nám, stejně si tě najdeme“ apod.);*
- *mnohdy se stydí za to, že si nechá ubližovat a sama se nedokáže bránit;*
- *bojí se případného vyšetřování, má za to, že i pro ni bude velice nepříjemné, budou se jí ptát na věci, které by sama chtěla zapomenout, velice častý je strach z konfrontace s agresory za přítomnosti dospělých;*
- *často se obává toho, že vina za ubližující chování bude svalena na ni;*
- *nechce ztratit poslední zbytky vlastní důstojnosti, které ve skupině ještě má;*
- *má strach, že bude muset z kolektivu odejít a bude muset změnit své místo, obává se, aby v novém kolektivu nenastalo to samé, co prožívala v tom předchozím“*

(Martínek, 2009, s. 129)

1.5.2 Závislost na alkoholu, drogách a jiných látkách

Hajný ve své práci *O rodičích, dětech a drogách* (2001) uvádí, že jako droga je označena látka, připravená jak synteticky, tak přírodně, přičemž po jejím požití působí jak na psychiku člověka, tak ovlivňuje jeho chování a prožitky. Jedná se o návykové látky, tudíž mohou způsobovat závislost, potažmo nemoc, která je charakteristická touhou po účinku drogy. K závislosti na užívání drogy se člověk nejčastěji dostane přes experimentování, které vede k postupnému pravidelnému užívání. Není třeba uvádět, že některé látky, na nichž vzniká závislost, nejsou legální, zejména se jedná o **drogy**.

Důvodem k ochutnání a následnému užívání drog je nejčastěji nuda, stres, problémy jedince, tlak okolí, hlavně vrstevníků a kamarádů. Člověk se tak vydává na cestu izolace od okolí, které by mu mohlo pomoci, přesto však není zcela izolován, neboť se stává psychicky závislým na skupině, jež s ním sdílí stejný zájem o drogu. Závislost je charakteristickým chováním, jež neodpovídá chování běžnému v rodině, ve škole nebo v zaměstnání.

Stejným projevem a průběhem je charakteristická i **závislost** na hracích automatech nebo počítačových hrách.

Nejčastěji se u lidí, a zejména u mladých lidí, projevuje závislost na alkoholu, drogách, tabáku, lécích, dopingu a i na patologickém hráčství.

„Definitivní diagnóza závislosti by se obvykle měla stanovit pouze tehdy, jestliže během jednoho roku došlo ke třem nebo více z následujících jevů:

- a) silná touha nebo pocit puzení užívat látku;*
- b) potíže v sebeovládání při užívání látky, a to pokud jde o začátek a ukončení nebo množství látky;*
- c) tělesný odvykací stav. Látka je užívána s úmyslem zmenšit příznaky vyvolané předchozím užíváním této látky, případně dochází k odvykacímu stavu, který je typický pro tu kterou látku. K mírnění odvykacího stavu se také někdy používá příbuzná látka s podobnými účinky;*
- d) průkaz tolerance k účinku látky jako vyžadování vyšších dávek látek, aby se dosáhlo účinku původně vyvolaného nižšími dávkami (jasné příklady lze nalézt u jedinců závislých na alkoholu a opiátech, kteří mohou brát denně takové množství látky, které by zneschopnilo nebo i usmrtilo uživatele bez tolerance);*

- e) *postupné zanedbávání jiných potěšení nebo zájmů ve prospěch užívané psychoaktivní látky a zvýšené množství času k získání nebo užívání látky, nebo zotavení se z jejího účinku;*
- f) *pokračování v užívání přes jasný důkaz zjevně škodlivých následků: poškození jater nadměrným pitím (depresivní stavy, vyplývající z nadměrného užívání látek) nebo toxické poškození myšlení.“ (Nešpor, 2010, s. 14).*

Tabák obsahuje návykovou látku nikotin, na němž je člověk závislý zhruba po dvou letech užívání. Je to samozřejmě, jako vše jiné, individuální. Nikotin u kuřáků, tedy těch pravidelných, potlačuje únavu, zlepšuje soustředěnost a navozuje stav uvolnění. Bez nikotinu v těle má kuřák pocit nervozity. Začátek experimentů s kouřením, resp. věková hranice, kdy mládež s kouřením začíná, se posunuje stále níže, v současné době je tato věková hranice v našich zeměpisných šířkách již kolem jedenácti let věku.

Alkohol vzniká při kvašení sacharidů. Jeho nadměrné požívání, zejména v době, kdy je na něm člověk závislý, vede nejen k poškození zdraví, ale stejně jako jiná látka, na které je vypěstována závislost, ničí i sociální vazby. Závislost na alkoholu vzniká nenápadně. Jedinec začíná ztrácet kontrolu nad množstvím požívaného alkoholu, začne zanedbávat jak své povinnosti, tak své zájmy a koníčky. Pro děti a potažmo pro dospívající představuje alkohol velkou hrozbu, neboť vyvíjející se orgány jsou účinkem této látky ohroženy. Nedospělé tělo totiž neumí tak dobře alkohol odbourávat, proto i menší množství, které by bylo pro dospělého téměř neškodné, může způsobit otravu. Je tak trochu alarmující, že alkohol je lehce dostupný. Je k němu přístup na různých večírcích, diskotékách, koncertech a jiných akcích, na kterých se sdružují mladí lidé. Proto je tato látka tak nebezpečná. Mladí však také konzumují alkohol už jen ze strachu, že se před svými kamarády a vrstevníky ztrapní, že budou vypadat „blbě“ a budou „divně“, pokud se konzumace nezúčastní.

Patologické hráčství, které je také nazýváno jako *gambling*, taktéž patří mezi závislosti. Jedná se o závislost hraní na výherních automatech. Takový člověk nedokáže odolat pokušení gamblovat, ačkoli ví, že je to špatné, přesto nemůže přestat. Gambler prožívá pocity mírného vzrušení, a čím větší je riziko případné ztráty a hodnota na displeji, tím vyšší míru vzrušení pociťuje. Obvykle se gáblovaní projevuje u adolescentů, respektive osoba dospívajících. Ruku v ruce s patologickým

hráčstvím jde závislost na počítačových hrách, kterým chce hráč uniknout od osobních problémů. Hraní her může samozřejmě vést, ostatně jako každá jiná závislost, ke zdravotním problémům. Typicky závislý hráč časně vstává, spí a jí nepravidelně, můžou se dostavit závratě, pálení očí, těžká únava. Charakteristické pro silně závislé hráče na počítačích je zanedbávání povinností, poškozené vztahy s rodinou, ukončení vztahů s přáteli, konec jiné zájmové činnosti apod. Je třeba také zmínit, že u některých jedinců vedou brutální počítačové hry ke zvýšené agresivitě, kterou si potřebují někde vybit.

Dopingem je považován příjem látek, které mají vliv na fyzický výkon jedince. Zneužívány bývají většinou anabolické steroidy, jež zvýrazňují nárůst svalové hmoty u osoby, která je přijímá. Tato látka potlačuje únavu, dochází ke zvýšení síly a výkonnosti, snižuje se potřeba přijímat potravu. Zvláště pro dospívajícího představují anabolika silné riziko, které se projevuje ve formě opožděného vývoje, popř. zastavením růstu. Anabolika po delším soustavném užívání poškozují vnitřní orgány, zejména játra a ledviny, dále poškozují srdce a cévy a vzniká riziko mozkové příhody. U ženského pohlaví se navíc projevuje v narušení cyklu menstruace, u mužského pohlaví pak postupným nástupem neplodnosti.

Drogová závislost je patrně jednou z nejtěžších závislostí. K prvním zkušenostem s drogou dochází u lidí většinou v době dospívání, kterou konzumují zejména ve skupině. Většina však s užíváním skončí po několika experimentech s ní. Jelikož užití drogy má pro značnou část z těchto dospívajících pěkný prožitek, vede je experimentování ke zkušenosti s jiným typem drogy anebo ke zkoušení té stejné drogy, avšak u jiné příležitosti. Existují dvě fáze konzumace drogy. Tou první je konzumace rekreační neboli příležitostná, kdy adolescent po drogách sáhne ve stavu jisté krize. Je to jakási jistota, která mu zprostředkovává pozitivní pocit, a tak se k této látce rád vrací. Okolím je přitom vnímán jako člověk, který je „v pohodě“. Časem se však začínají projevovat problémy fyzické, dochází ke zhoršení vztahů v rámci rodiny a také k vyšší spotřebě financí. Tato fáze se pomalu proměňuje ve fázi druhou, a tou je konzumace problémová, kdy si sám adolescent uvědomuje, že má s drogou problém, který se projevuje tak, že se zvětšuje problém nejen v rodině, ale také ve škole, popř. v zaměstnání. Zpravidla se stává to, že takový člověk nějakou dobu abstínuje, čímž nabude dojmu, že má konzumaci pod kontrolou, což mu nebrání v tom, aby za několik dnů v tomto pokračoval. Ve skutečnosti se jedná o to, že jedinec vydrží

abstinovat právě jen těch několik dní, protože tato doba je maximum, které může tento jedinec bez drogy vydržet. Takto se dospívající již stává závislým.

„Devadesátá léta znamenala nárůst v užívání měkkých i tvrdých drog. Jestliže v osmdesátých letech bylo u nezletilých Čechů hlavním způsobem konzumace drog čichání těkavých látek (toluen, trichloretylen), pro devadesátá léta a současnost jsou charakteristické formy kouření a intravenózní aplikace“. (Macek, 2003, s. 112). Nejčastěji užívanými drogami v dnešní době jsou produkty konopí, stimulační drogy, halucinogeny a opiáty.

Jako **produkt konopí** se zejména ke kouření používají listy a květy rostliny marihuana, z této rostliny se dále získává pryskyřice, jejímž zpracováním se mění na látku, která se nazývá hašiš, jenž se také užívá kouřením. Mezi **drogy stimulační**, jež jsou vyráběny chemickou cestou, můžeme zařadit pervitin, efedrin, kokain, crack, extáze a některé druhy léků. Tato sorta drog je přijímána šňupáním anebo je aplikována nitrožilně, avšak extáze, která je velmi rozšířená na diskotékách a v nočních podnicích, je podávána ve formě tablet. **Halucinogen** je látkou přírodní, jejím úkolem je vyvolat u příjemce halucinaci což se projevuje pozměněným vnímáním reality. Halucinogen je obsažen v některých houbách (např. lysohlávka s aktivní látkou psilocybin), kaktusech (látko meskalin), ale také se nachází v droze nazvané LSD, jež je připravována polysynteticky. V našich zeměpisných šířkách se LSD „podává“ také ve formě malých čtverečků z papíru, jež jsou drogou napuštěny a tyto jsou nazývány jako „trip“. Ve světě nejrozšířenějším druhem drogy jsou **opiáty**, jejichž surovou formou je opium, které je získáváno z nezralých makovic. Opium však není pouze výchozí látkou pro drogu, z opia jsou dále vyráběny i léky. Avšak pro z hlediska výroby drogy je z této látky izolován morfin, ze kterého je dále vyráběn heroin – látka, která se již jako hotová droga aplikuje v různé formě různým způsobem – injekčně, kouřením, šňupáním. Mezi výše uvedené druhy drog však můžeme přiřadit i některé **těkavé látky**, které mají podobný účinek jako látky výše uvedené. Jak již bylo uvedeno, mezi těkavé látky, které jsou nejlevnějšími, avšak velmi nebezpečným, druhem drogy, patří zejména toluen a trichloretylen. Takzvaní čičači však nepohrnou ani čicháním lepidla, plynu ze zapařovačů, dále se setkáváme s čicháním éteru a rajského plynu. Těkavé látky jsou však silně nebezpečné v tom, že narušují centrální nervovou soustavu člověka, což zvláště u adolescentů, kteří v podstatě dokončují jak somatický, tak psychický vývoj, má destruktivní účinky.

1.5.3 Sexuální násilí a prostituce

Sexuální násilí je, stejně jako výše popsané rizikové jednání, velkým rizikem v rámci vzniku duševních a různých tělesných chorob, jak v době zneužívání, tak v době následující. Nejčastějším důsledkem takovýchto jednání bývá nechtěné těhotenství spojené s následným potratem v podmínkách, jež jsou nejen pro osobu adolescenta nebezpečné. Sexuální násilí je taktéž spojeno s možností onemocnění nejen infekcí AIDS a dalšími gynekologickými nemocemi. V největší míře je však tento druh násilí páčán na osobách ženského pohlaví.

Prostituce, zejména ta dětská, nese s sebou taktéž riziko nechtěného otěhotnění, včetně následků jako u předchozího případu. Prostitutce častokrát vede k drogové závislosti a naopak, taktéž vede k dalšímu kriminálnímu jednání, jako jsou krádeže, distribuce drog apod. Mladistvý, který se vydal cestou prostituce, tak získává finanční prostředky na nákup drog, čímž dochází ke stále většímu odloučení od běžné společnosti.

„U lidí je sexuální agrese spojena se sexuálním napadením s pokusem o znásilnění, dokonaným znásilněním či sexuálním obtěžováním. Extremními formami sexuální agrese jsou sexuální deviace – sadismus, masochismus, sadomasochismus. Ve školním prostředí se s těmito jevy setkáváme velice zřídka.“
(Martínek, 2009, s. 63).

1.5.4 Kriminalita adolescentů

Trestná činnost a zneužívání návykových látek spolu úzce souvisejí. S jistou mírou zjednodušení lze hovořit o následujících kategoriích trestných činů:

1. Opatřovací trestná činnost. *Jejím cílem je především opatřit si prostředky na návykové látky nebo hazard.*

2. Násilné a jinak rizikové chování během intoxikace. *To bývá často iracionální. Agrese je někdy směřována vůči osobám, které intoxikovaná osoba nezná, případně kterým by pachatel ve strýzlivém stavu neublížil, např. dětem.*

3. Nedbalostní trestná činnost pod vlivem psychoaktivních látek. *Typickým příkladem je dopravní nehoda pod vlivem alkoholu nebo porušení základních pravidel bezpečnosti práce v zaměstnání při intoxikaci marihuanou.*

4. Násilná trestná činnost vůči osobám intoxikovaným alkoholem nebo drogou. Lidé pod vlivem návykových látek bývají často neopatrní a agresi bezděčně vyprovokují. Navíc bývají pachatelé považováni za zranitelnější a předpokládá se u nich horší schopnost se bránit.

5. Jiná ekonomicky motivovaná trestná činnost osob, které netrpí návykovou nemocí. Typické případy zahrnují prodej alkoholu nebo umožňování hazardu osobám pod 18 let, výrobu a pašování drog, organizovanou kriminalitu atd.

Uvedené skupiny se překrývají. Např. jeden mladík intoxikovaný pervitinem a vloupal se do cizího obydlí. Tam ho spícího našli překvapení majitelé bytu. Mohlo se jednat o opatrovací trestnou činnost i o nesmyslné jednání pod vlivem drogy. Tak či onak byl později stíhán pro vloupání. (Nešpor, 2011, s. 1)

Kriminalita adolescentů je téma, které je často probíráno všemi médii. Je to jeden z nejzávažnějších problémů, neboť v posledních letech má tato „činnost“ mládeže vzestupný charakter. Z analýz a statistických údajů zpracovávanými různými trestně právními institucemi plyne, že mladiství se na trestné činnosti v porovnání s kriminalitou dospělých podílejí nižším procentem, avšak tento výsledek nelze podcenit. Adolescenti se již na trestné činnosti z hlediska obecné kriminality podílejí téměř celou jednou čtvrtinou a největší část z tohoto podílu je tvořena přímými krádežemi. Co se týče násilné trestné činnosti, tak v této oblasti je podíl mladistvých delikventů téměř třetinový, což je počet vskutku alarmující. Ruku v ruce s kriminalitou se ze strany adolescentů navýšila konzumace alkoholu, záliba v gamblerství, dále se v této souvislosti zvýšil počet drogově závislých a prostituuujících jedinců. „Narůstá podíl násilné trestné činnosti a přibývá trestných činů spáchaných pod vlivem alkoholu či jiných drog. Specifickou a novou trestnou činností se v minulém desetiletí stala prostituce mladistvých, obchod s pornografií a násilné trestné činy (včetně vražd), které jsou motivované rasově a nacionalisticky. (Macek, 2003, s. 111).

Taktéž je pro mladistvé charakteristické páchání trestné činnosti formou spolupachatelství. V prvním případě se mladistvý pachatel ve snaze působit jako dospělý (tak jak je popsáno v kapitole 1.4), často dostane ke kriminálnímu jednání ve skupině s dospělým, přičemž by takto ve společnosti jedinců stejného věku neučinil, ve druhém případě takto mladistvý pachatel koná ve společnosti svých vrstevníků, neboť by se nezapojením do daného jednání mohl vystavit tomu, že jej

okolí nebude vnímat jako člověka, který je „v pohodě, in“ (viz kapitola 1.5). „*O pravé krádeži hovoříme tehdy, když dítě či mladistvý odcizí nějaký předmět vědomě a plně si přitom uvědomuje nesprávnost svého chování. Většina krádeží v dětském a mladistvém věku není způsobena psychiatrickým onemocněním, má na nich převážně podíl prostředí, kde dítě vyrůstá, parta či nevýhodné postavení v kolektivu dětí.*“ (Martínek, 2009, s. 96).

Největší podíl trestné činnosti adolescentů tedy tvoří trestná činnost majetková, zejména krádeže prosté a krádeže vloupáním. Druhý největší podíl tvoří trestná činnost násilná, z ní je třeba poukázat na loupeže a ublížení na zdraví. Taktéž nesmíme zapomenout na trestnou činnost páchanou v souvislosti s rasovým podtextem, avšak tyto informace zatím nejsou ve statistikách zvlášť zpracovávány.

Příčiny páchání takové činnosti adolescenty nejsou jiné, než byly v dobách dřívějších. Stejně tak neprošly změnou podmínky páchání. Ve velké míře se jedná právě o psychologické zvláštnosti adolescenta, jež byly popsány v kapitole 1.3. Avšak v jisté míře má na tyto aspekty vliv i sociální prostředí, ve kterém se adolescent pohybuje a které je mu takzvaně na dosah ruky. Týká se to působení určité skupiny nebo takzvaných závadových part. Je třeba podotknout, že jistým dílem se na příčině takového chování podílí taktéž špatný způsob nakládání s volným časem, hlavně u problémových a rozvrácených rodin nízká úroveň vzdělání jedince a také špatná etická a mravní výchova.

S takovým chováním, jež je v rozporu s pravidly chování ve společnosti, souvisí i vlastní poruchy v chování, které se projevují v chybně nastavených normách hodnot jedince. Takový člověk pak neví, co může a nesmí, co má nebo nemá být správné.

V adolescenčním období se nabízí riziko toho, že jedinec může snáze podlehnout okolí, které jej vtáhne do prostředí kriminality. Je to ale také období, které vzhledem k tomu, že se ještě nejedná o dostatečně zralého jedince, může být obdobím nejvhodnějším k tomu, aby bylo včas zasáhnuto preventivním opatřením k potlačení vzniku možného delikventa. To je však hůře uplatnitelné u takových rodičů, kteří kryjí, popřípadě ignorují protiprávní činnost jejich dítěte, anebo se za ně postaví v jakékoli, a tedy i při činnosti protiprávní, situaci. Takové jednání rodičů možná i spíše podporuje mladistvé v jejich kriminalitě, což dále tyto ještě „děti“ vede k chování, které je označeno jako kriminální.

Matoušek a Kraftová v knize *Mládež a delikvence* (2003) rozdělují prevenci na **prevenci situační, prevenci sociální a prevenci viktimnosti. Situační**

prevence je dána technickými opatřeními, kterými je možnému pachateli trestného činu jeho provedení ztíží nebo brání. **Sociální prevence** předchází kriminálnímu jednání tím, že předejde asociálnímu jednání. Taková prevence je prováděna u jedinců, u kterých k selhání ze sociálního hlediska nedošlo, u kterých je vysoké riziko takového selhání a u jedinců, u kterých již k sociálnímu jednání došlo. Uvedený druh prevence je zprostředkovávána zejména výchovou v rodině a ve škole. **Prevenčí viktimnosti** se rozumí informační kampaň pořádaná jak pro občany, tak různé organizace, které lidem pomáhají zvýšit bezpečnost nejen jich samotných, ale i jejich majetku, souhrnně takovou kampaň nazýváme jako preventivní informování veřejnosti.

1.5.5 Extremní (adrenalinové) sporty

Extremní sporty jsou obecně oproti těm „normálním“ chápány jako sporty, které jsou více nebezpečné, při nichž je dosahováno vyšších rychlostí, větší výšky anebo různých akrobatických kousků, přičemž jejich součástí je vyplavení adrenalinu do krve takového „sportovce“. Tyto sporty jsou také často spojovány s mladými lidmi, což se projevuje v jejich „stylu“, tedy oblékání, hudby apod. Mnohdy je takový rizikový sport, jenž často nebývá sportem, ale hazardováním v jakémkoli směru, spojen s lehkovážným jednáním adolescenta, jak bylo uvedeno v kapitole 1.5, a provázán s drogami nebo kriminalitou. Takové aktivity mladistvým jsou popsány dále v druhé části této práce.

2 Adrenalinové sporty

2.1 Volný čas adolescenta

„Ve volném čase je možnost věnovat se činnostem, které máme rádi, baví nás, uspokojují, přinášejí radost a uvolnění. Prostě je dělat chceme a můžeme. Činnosti zahrnované do sféry povinností vykonat musíme, ať již chceme, či nikoli. Každého napadne, že mezi těmito dvěma oblastmi nevede přesná hranice. To, co někdo pocítuje jako povinnost, může být pro jiného příjemnou zábavou a naopak. Rozdíl je také mezi povinnostmi souvisejícími s profesí a těmi, které vyplývají z chodu domácnosti a uspokojováním základních biologických potřeb. Do sféry povinností by bylo možné zařadit i ty, které vyplývají z vnitřního mravního přesvědčení, např. pracovat na sobě, vzdělávat se nejen v souvislosti s povoláním, ale i rozšiřovat svůj kulturní obzor. Je zřejmé, že hranice mezi sférou povinností a volného času nelze přesně určit. Povinnost nemusí být prožívána vždy jako něco nepříjemného. (Pávková a kol., 2002, s. 9).

Volný čas je oblastí, která je rozvíjena, s čímž je spojena řada problémů. V dnešní době je volný čas důležitou částí života, výchovy a s tím spojeným rizikem.

Obecně by se však dalo říci, že ve volném čase nemáme stanoveny žádné povinnosti. Lidé se věnují činnostem, které je baví, mají je rádi a uspokojují je, přináší odreagování a radost. Volný čas je tedy charakteristický tím, že je svobodnou volbou a že jej lidé dělat můžou a chtějí. Pro dnešní lidskou společnost však v některých případech volný čas může naopak působit problémy.

V publikaci *Velký sociologický slovník* (1996) je popsáno, že velmi významným teoretikem, zabývajícím se zkoumáním volného času, byl francouzský sociolog Joffre Dumazedier, který stanovil tři funkce volného času, a to zábavu, odpočinek a osobnostní rozvoj. Přestože tyto funkce J. Dumazedier vymezil v minulém století, lze u dnešního pojetí volného času spatřit shodné rysy.

Podle Pávkové a spol. v knize *Pedagogika volného času* (2002) jsou nynější funkce plnění volného času následující:

- **Funkce výchovně vzdělávací** – na tuto funkci je kladen velký důraz. Instituce se dle svých možností podílí na rozvíjení různých schopností u dětí

a mládeže, na jejich usměrňování, uspokojování jejich potřeb a zájmů, na vytváření jejich žádoucích postojů a morálních vlastností.

- **Funkce zdravotní** – Instituce pro výchovu plní tuto funkci tím, že pomáhá v usměrňování režimu dne tak, aby byl vytvářen zdravý životní styl, což spočívá ve střídavé změně činností (např. tělesné a duševní práce, práce a odpočinek, organizované a spontánní činnosti). Velký význam má zejména poskytnutí příležitosti a dodání podnětu k pohybu na čerstvém vzduchu. Tělovýchovné a sportovní činnosti ve volném čase, v podstatě pohybové činnosti vůbec, jsou nezbytné pro dobré zdraví dětí, neboť takto kompenzují sezení při vyučování. Některé instituce, jež zajišťují i stravování, však mohou vést děti i k základům zdravé životosprávy. Co se týče správného duševního vývoje, výchovné instituce mimo vyučování, mohou dětem a mládeži umožnit pobyt v prostředí, jež je jim příjemné, čímž se umocňuje prožitá radost a uspokojení z činností, jež je baví.
- **Funkce sociální** – tím, že výchovné instituce o děti pečují a starají se o ně, zbavují částečně starostí jejich rodiče, kteří jsou v zaměstnání, popř. plní jiné povinnosti. Výchovně – vzdělávací zařízení v době mimo vyučování pomáhají vyrovnat rozdíl mezi různými materiálními a psychologickými podmínkami, čímž tak v podstatě podávají pomocnou ruku dětem z konfliktního nebo méně podnětného prostředí. Velmi významná je sociální funkce zařízení, jež přechodně nebo trvale nahrazují funkci rodinné výchovy (družina, dětský domov, domov mládeže apod.)
- **Funkce preventivní** – v posledním desetiletí došlo k prosazování důrazu na prevenci různých negativních jevů, kdy prevence sociálně patologických jevů je rozdělena do těchto oblastí:
 - drogová závislost a alkoholismus
 - kriminalita a delikvence
 - virtuální „drogy“ (počítač, video, televize)
 - gambling (patologické hráčství)
 - záškoláctví
 - šikana, vandalismus, jiná forma násilného chování
 - intolerance, xenofobie, rasismus

Pávková a spol. dále v knize *Pedagogika volného času* (2002) rozděluje prevenci do třech rovin:

- **primární prevence** – je velmi široce zaměřená a je určena pro celou populaci, zejména pro ty jedince, kteří nejsou kriminálně rizikováni
- **sekundární prevence** – je zaměřena na kriminálně rizikové jedince a skupiny, u nichž je pravděpodobné, že se stanou tzv. závadovými osobami, a také na ty, u kterých je vysoce pravděpodobné, že se stanou jejich oběťmi
- **terciární prevence** – je určena osobám, které již byly zasaženy negativním jevem nebo jevy. Tato prevence je založena na léčení, popř. zabránění vzniku recidivy u těchto jedinců. Je zaměřena na sociální prostředí, na podmínky a příčiny vzniku rizikového jednání a následné recidivy.

„Každé výchovné působení na děti a mládež musí být multidimenzionální; musí zahrnovat rozvojovou i preventivní složku. Vždy jde o to poskytnout mladému člověku bezpečné místo a pomoci mu spojit budování své identity a osvojování různých sociálních rolí s „něčím větším“, než je on sám (ve smyslu sociálním zapojit se do skupiny vrstevníků, „patřit někam“, nebo i ve smyslu metafyzickém – prožitek transcendence).“ (Pávková a kol., 2002, s. 42).

Množství adolescentů často tráví svůj volný čas bez jakéhokoli dohledu nebo zájmu dospělých. Tato situace však ohrožuje jejich výchovu a bezpečnost. K tomuto stavu přispívá také fakt, že velká část nezaměstnaných v našich podmínkách pochází právě ze sféry adolescentů, čímž se oslabuje jejich životní optimismus, jejich jistoty i výhledy do dalšího života.

Nejsilnější vliv na využití volného času nejen u mladistvých, ale i u dětí obecně, má rodina. Volný čas, který tráví rodina společně, posiluje nejen rodinné vztahy, ale naplňuje i jejich citové potřeby. Podle Hájka, Hofbauera a Pávkové v knize *Pedagogické ovlivňování volného času* (2009) je však trendem dnešní rodiny zvyšovat dobu strávenou v zaměstnání, ať již v podobě přesčasu anebo formou dalšího zaměstnání, což se negativně projevuje špatným působením na jejich potomky, neboť na ně nemají čas. U takových jedinců pak dochází k trávení času nesprávným způsobem, což dále může vést právě ke vzniku výše popsaných sociálně patologických jevů. V případě nedostatku vlivu rodiny a jejího prostředí na volný čas adolescenta je možná náhrada, ne však zcela dostatečná, takového prostředí ze strany školy, která

může významně přispět k získání kladného přístupu mládeže k volnému času, resp. k jeho trávení. Škola, jejíž vliv by měl přesáhnout i do soukromé části života žáka a příznivě tak na ně působit v oblasti potlačení negativních jevů, jakými jsou např. záškoláctví, drogová závislost, gamblerství apod., se tak stává stvořitelem návyků smysluplného trávení volného času, což se zase odráží v lepší připravenosti žáka na výuku, s čímž je spojena lepší kázeň a studijní výsledky těchto jedinců.

Lze tedy konstatovat, že kvalita výchovy mládeže ve volném čase je významnou prevencí, přičemž zásadním způsobem se na hospodaření s volným časem zasazuje zejména rodina, ale také vrstevníci, škola, média a organizace působící na mládež, resp. na jejich volný čas.

Hájek v publikaci *Pedagogické ovlivňování volného času* (2009) uvádí, že zájmové činnosti jsou z organizačního hlediska a z hlediska pracovní náplně pedagogů rozděleny do určitých oblastí, kde však není zřejmá přesná hranice mezi těmito oblastmi:

- **„Rukodělné činnosti“** rozvíjejí zejména manuální dovednosti a jemnou motoriku, napomáhají osvojit si různé pracovní postupy (práce s různými materiály, konstrukční práce, montáž a demontáž, hry se stavebnicemi, šití, vyšívání, vaření apod.) a představivost.
- **Technické činnosti** navazují na rukodělné činnosti, pěstují konstrukční dovednosti, technickou představivost, smysl pro přesnost (modelářství, radiotechnika, minikáry a motokáry apod.).
- **Přírodovědná zájmová činnost** seznamuje s přírodními vědami, pěstuje vztah k přírodnímu prostředí a dává základy k jeho ochraně (rybáři, práce pěstivelské, chovatelské, ekologie apod.).
- **Estetickovýchovné činnosti** formují vztah dětí k estetickým hodnotám, rozvíjejí představivost, kreativitu, podporují emocionální složku osobnosti (výtvarné činnosti, slovesná tvorba, hra na hudební nástroj, divadlo, film, literatura, tanec apod.).
- **Tělovýchova a sport** přispívají k rozvoji fyzické zdatnosti, mají také důležitou roli při sebepoznávání, při výchově k toleranci a smyslu pro fair play, při pěstování psychické odolnosti vůči stresu. Mezi tělovýchovné a sportovní aktivity zahrnujeme např. základní tělesnou výchovu, sportovní hry, lehkou atletiku. Sportovní činnosti mohou při necitlivém vedení

soutěživosti podporovat agresivitu, dospívající chlapci ve snaze získat sportovní vzhled mohou zneužívat anabolika.

- **Turistika** v sobě spojuje poznávací přírodovědnou i společenskou vědní činnost s prvky tělovýchovnými.
- **Společenskou vědní zájmová činnost** rozšiřuje poznatky o společnosti, její historii i tradici, jazykové znalosti (zájmové jazykové vzdělávání, historie, filozofie, místopis, folklor, sběratelství apod.).
- **PC** je nejrychleji se rozvíjející zájmová oblast, vybavuje děti počítačovými dovednostmi, rozvíjí logické uvažování při programování apod. U této činnosti však hrozí více než kde jinde návyk na tzv. virtuální drogu.“

(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2009, s. 167).

2.1.1 Nový trend volného času

Volný čas mladistvých je neustále rozvíjen a vyvíjen. Podle Hájka v publikaci *Pedagogické ovlivňování volného času* (2009) počátky jeho vývoje spadají do doby 19. století, kdy bylo započato s rozvíjením se značených turistických cest. V podstatě je to doba nedávná. Není to ostatně tak dlouho, co se díky rozvoji techniky podařilo člověku dokázat vystoupit na nejvyšší horu planety, či se ponořit do hloubek moří anebo vniknout do ovzduší – prostředí vlastní ptákům. Dívky se v dřívějších dobách zapojovaly do tradičních aktivit volného času, jež byly pro ně určeny, avšak v dnešní době se zabývají činnostmi, jež patří ve své povaze spíše do oblasti „mužského“ světa (např. adrenalinové nebo bojové sporty, technické zájmové činnosti). Jedním z důvodů, proč se tyto aktivity volného času stále vyvíjejí, je ten, že děti vstupují do různých zájmových aktivit čím dál dříve. Do kroužků mohou v dnešní době chodit již děti předškolního věku.

V našich podmínkách došlo k prudkému rozvoji volnočasových aktivit od počátku 90. let 20. století. Ve sportovní sféře se jedná např. o adrenalinové sporty, které budou blíže popsány v dalších částech této kapitoly, a jejich vztah k adolescentovi bude dále rozveden ve třetí kapitole této práce. Jinou oblastí sportu, jež se velmi rychle rozvinula, jsou sporty bojové, tyto také budou zmíněny v další části této kapitoly. Mezi nové sportovní aktivity lze ještě přiřadit i paintball a airsoft, které jsou takovým zvláštním druhem sportu, neboť se v podstatě jedná o směs založenou

na bojovém výcviku a jisté herní strategii, je to hra sloučená se střelením. V této oblasti v závislosti na vývoji volného času a aktivit s tím spojených vzniklo množství center zaměřených na prožitky takového druhu, vznikly např. nové aqvaparky, kinosály s 3D projekcí, relaxační centra, solné jeskyně apod.

Nelze však, v dnešní době zaměřené na technologie, nepřipomenout počítačové hry, které mnohdy u některých jedinců vyplňují veškerý volný čas. S nimi jsou spojeny také internetové hry, jež pracují na stejném principu jako počítačová, avšak s tím rozdílem, že tento druh hry může virtuálně propojit veškeré účastníky připojené k této hře. Příkladem takové hry je např. hra „Second Life“, která v překladu doslova zní „Druhý život“, kdy prostřednictvím imaginárních postav si uživatelé mohou vytvořit fiktivní postavu s fiktivní identitou a žít tak fiktivní druhý život.

2.2 Co je to sport

Podle Slepíčky, Hoška a Hátlové v knize *Psychologie sportu* (2009) je sport významným sociálním jevem, přičemž je nejen neodmyslitelnou součástí dění ve společnosti, ale i odrazem životního stylu. Může se stát jak aktivní zábavou pro ty, kteří sport provozují, tak zábavou pasivní pro ty, kteří jej pouze sledují. Je to jedna z velmi důležitých náplní volného času. Vzhledem k tomu, že ve sportu záleží na senzomotorice, přičemž se zapojují různé procesy, zejména ty emoční a volní, je proto třeba myslet i na psychologické zákonitosti.

Sport se zejména v poslední době dostal do hledáčku jak společnosti, tak jednotlivců, je běžnou součástí společenského života. Sport se v současné době týká každé osoby, a jak je uvedeno výše, z aktivní i pasivní stránky. Ve *Velkém sociologickém slovníku* (2006) můžeme prvotní význam slova sport zjistit již v latinském pojetí, kde slovo „disportare“ znamená bavit se, rozptýlit se. Také se s původní verzí slova sport můžeme setkat ve staroanglickém slově „disport“, které značí podobný význam jako uvedené latinské slovo – bavit se, roznášet, obveselení, rozptýlení. V dnešním kontextu je však sport označován jako fyzická aktivita, jež je provozována dle jistých pravidel, přičemž výsledky určité disciplíny lze nějakým způsobem měřit, případně porovnat s jinými aktéry provozujícími tu stejnou disciplínu. U sportu jsou tedy dána tři základní pravidla:

1. musí jít o fyzickou nebo pohybovou aktivitu,
2. tyto aktivity jsou tvořeny jasnými pravidly, podle kterých je soutěž vedena,
3. dochází k měření výsledků dosažených touto aktivitou.

2.2.1 Historie sportu

Jedním z prvních, ne – li prvotním pramenem, ze kterého sport vznikl, byla dle historiků potřeba zajistit výcvik vojska, z čehož se vyvinuly různé soutěže a hry, které se zaměřovaly na boj a různé fyzické dovednosti a zdatnosti. Představitelem takového pramenu byly řecké olympijské hry. Dalším důležitým pramenem je určitá forma rituálu nebo její součást, jako příklad je možné poukázat na míčové hry, které provozovali Mayové.

Ale i ve starověké Číně je možné nalézt prvky sportu, i když byl provozován spíše z estetického důvodu, kdy se jednalo o gymnastiku nebo gymnastická cvičení. Bojové hry s jasně danými pravidly byly zjištěny také v Persii. Ve středověku lze také vystopovat prvky sportovního charakteru, ale zde se stále jednalo o hry bojového charakteru, které měly za úkol udržet tělesnou kondici a být součástí výcviku k boji.

Sport, jenž začal být chápán jako prostředek potěšení jak aktivní, tak pasivní strany (samotní účastníci a diváci), má kořeny v Itálii v 16. století, kde byla popsána pravidla jisté kolektivní hry, která připomínala dnešní fotbal nebo rugby.

V modernější době je rozmach sportu jako prostředku zábavy spojen s technickou revolucí v 19. století zejména v Anglii. Jakožto privilegium vyšší vrstvy se stal sport běžným způsobem, jak trávit čas. V Anglii tak ve 2. polovině 19. století vzniklo několik asociací nebo klubů, v podstatě základen dnešních odvětví sportu (např. v r. 1863 Fotbalová asociace jako spojení klubů hrajících „kopanou“ verzi rugby, v r. 1877 mistrovství v „královském tenisu“ ve Wimbledonu nebo v r. 1897 první verze psaných pravidel pro dnešní házenou apod.).

2.2.2 Rozdělení sportu

Sporty lze rozdělit v základním pojetí na kolektivní, lehké, míčové, orientační, vodní, zimní, bojové umění, silové, motoristické a ostatní sporty.

Kolektivní sporty jsou založeny na týmové práci. Tyto se dále dělí na **letní** (Americký fotbal, Australský fotbal, Basketbal, Česká házená, Florbal, Fotbal, Frisbee, Goalball, Halový hokej, Házená, Hokejbal, Inline hokej, Kolová, Korfbal, Nohejbal, Lakros, Pólo, Pozemní hokej, Quadrugby, Raffbal, Ragby, Ringet, Ringo, Rink hokej (Roll hokej), Skater hokej, Streetbal, Ufobal, Volejbal a další), **pálkovací** (baseball, kriket, softbal), **vodní** (vodní pólo) a **zimní** (lední hokej, bandy).

Lehké sporty jsou sporty, které vychází z toho, že jejich provozování nevyžaduje protivníka nebo není nutné dopravit nějaký předmět do určitého místa. Sem patří jóga, gymnastika (Aerobic, Aquaerobic, Fitness, Kalanetika, Moderní gymnastika, Olympijský šplh, Pilates, Skoky na trampolíně, Slades, Sportovní gymnastika a Teamgym), lehká atletika a také sporty, jež zahrnují v rámci lehkých sportů více disciplín (Duatlon, Kvadriatlon, Moderní pětiboj, Triatlon, Cheerleading).

Míčové sporty zahrnují Badminton (ač se míček nepoužívá), Golf, Krokety, Pelota baskická, Racketlon, Ricochet, Showdown, Slowpitch, Squash, Stolní tenis, Tenis.

Orientační sporty jsou rozděleny pouze na orientační běh a rádiový orientační běh.

Vodní sporty se rozdělují na Freediving, Jachting, Kanoistika, Kitesurfing, Plavání, Ploutvové plavání, Podvodní ragby, Potápění, Rafting, Skoky do vody, Surfing, Synchronizované plavání, Veslování, Vodní pólo, Vodní lyžování, Windsurfing.

Zimní sporty jsou provozovány jak na sněhu (Akrobatické lyžování, Biatlon, Lyžování, Motoskijöring, Severská kombinace, Skiboarding, Skiboby, Skoky na lyžích,

Snowboarding, Snowkiting, Snowtubing), tak na ledu (Boby, Curling, Krasobruslení, Rychlobruslení, Saně, Skeleton.

Bojová umění a úpolové sporty svou povahou sport připomínají méně, ale vzhledem k tomu, že splňuje náležitosti zmíněné v části 2.2, je zde také zařazen. Do těchto sportů řadíme Aikido, Bahenní zápasy, Barmský box, Box, Budžucu, Capoeira, Eskrima, Gušti Čapan, Hapkido, Hwarangdo, Iaidó, Jiu-jitsu, Judo, Karate, Kendó, Kick-box, Kobudó, Kung-fu, La canne, Muay Thai, Ninjutsu, Pencak Silat, Sambo, Savate, Schwingen, Sumó, Šerm, Taekwondo, Tchaj-ťi, Ultimate fighting, Viet vo dao, Wrestling, Wu-shu, Zápas.

Silové sporty jsou buď klasické (Silový trojboj, Vzpírání, Arm Wrestling (Páka)) nebo zaměřené na formování postavy (kulturistika, body fitness).

Motoristické sporty je taktéž třeba zařadit mezi sporty (stejně jako bojové splňují určité náležitosti pro jejich zařazení). Zde by se je dalo rozčlenit na A1 Grand Prix, Akrobatické létání, Autopólo, DTM, Enduro, Formule 1, Formule 2, Formule 3, Formule 3000, Grand Am série, Champcar série, IRL, Motocyklový sport, Motorové čluny, NASCAR, Rallye, Série GP 2, Sněžné skútry, Trans Am série, Trial.

Ostatní sporty jsou skupinou pro ty, jež nelze z důvodu jejich rozmanitosti zařadit do té které kategorie. Zde je možné nalézt sporty zaměřené na přesnost (Bowling, Kulečník, Kuličky, Kuželky, Lawn bowling, Lukostřelba, Petanque, Šípky, Střelba), dalšími sporty v této kategorii jsou Airsoft, Cyklistika, Horkovzdušné balony, Horolezectví, Cheerleading, In line Skating, Jezdectví a vozatajství, Dostihový sport, Kiteboarding, Letecký sport, Le Parkour, Mažoretky, Paintball, Paragliding, Parašutismus, Stolní hokej, Tanec, Turistika, Zorbing, Žonglování.

2.3 Pojem adrenalinový sport

Adrenalinové sporty, nebo jak se jim také říká extrémní, jsou dle Tomlinsona v díle *Encyklopedie extrémních sportů* (2000) rozděleny na tři skupiny – na sporty odehrávající se **ve vzduchu**, **na zemi** a **ve vodě**. Veškeré tyto sporty podrobně

rozděluje na 41 odvětví. Toto rozdělení však v této práci nebude tak zblízka rozebráno, ostatně to není ani této části a nemá to zas tak velký vliv na to, co bude dále popsáno.

Lidé se již dlouhou dobu věnují sportům, kde nachází zdroj zábavy a vzrušení. Vlivem doby stále vznikají nové sporty, které se stejně jako vše ostatní nakonec staly tradičními, takže se snažíme najít něco nového. V posledních době už nechtěla mládež provozovat „jen“ klasické sporty, ale začala hledat jiné. Adrenalinové sporty jsou tedy módní vlnou několika posledních let, maximálně desetiletí, a v poslední době zažívají velký rozmach. Pro většinu lidí je jejich brána otevřena dokořán a vzhledem k tomu, co nabízí, jsou více než u jakékoli jiné věkové kategorie vyhledávány zejména právě ze strany adolescentů. Tento druh sportu není provozován proto, aby si jedinec zlepšil svou fyzickou kondici a zdraví, ale hlavně pro ten pocit něco překonat, dokázat a zažít něco nového spojené s lákadlem nebezpečného pocitu. Takový pocit je docílen zvýšenou hladinou adrenalinu, jenž na organismus působí tak, že jej zaplní napětím, následně uvolněním a poté pocitem štěstí. Hranice adrenalinu má však každý na jiné úrovni a extrémní sportovci na vrcholné úrovni mohou zažívat stejné vzrušení, jako třeba staří lidé při přechodu rušné vozovky. V dnešní době se dokonce pořádají soutěže, které se věnují adrenalinovému sportu, z nichž nejznámější jsou hry X-Games (letní a zimní), které se dají také vyložit jako olympiáda extrémních sportů.

2.3.1 Co je adrenalin?

Pro druhy sportu, jež jsou označeny jako sporty adrenalinové, je jejich název odvozen od slova adrenalin. Adrenalin je hormon, který zprostředkovaně působí na lidskou psychiku. Podle Hubinkové v publikaci *Psychologie a sociologie ekonomického chování* (2008) je adrenalin v těle vytvářen v případě, že se jedinec dostává do ohrožení, nebezpečí, kdy tělo se připravuje na vysoký výkon. Adrenalinový sport v podstatě podvádí tělo takového „sportovce“ tím, že přes skutečnost, že se nejedná o faktické ohrožení života, začne produkovat adrenalin, i když mozek vnímá situaci reálně a ví, že ohrožení není skutečné.

Adrenalin neboli epinefrin je typ hormonu, který vyměšují nadledvinky. Adrenalin v kombinaci s jinou látkou – kortizolem - se společně podílí na tom,

že organismus je při stresu udržován při životě, přičemž působí tak, že díky adrenalinu podá extrémní výkon, avšak kortizol zabraňuje tomu, aby bylo tělo naopak poškozeno účinky adrenalinu. Díky působení adrenalinu dochází k zúžení cév a dále ke kontrakci hladké svaloviny, což vede k soustředění krve do životně důležitých orgánů, jako je srdce, plíce a mozek. Taktéž to způsobuje zvýšení tlaku v krvi a tepu srdce, čímž se zesiluje stah srdečního svalu. Současně dojde rozšíření průdušek, což zase způsobuje lepší ventilaci plic, automaticky se aktivují potní žlázy, rozšiřují se zorničky a oko tak zachycuje více světla. Také změnou hladiny glykémie v krvi dojde chemickým procesem ke vzniku glukózy, což je vlastně zdroj energie pro tělo. A jak adrenalin působí na psychiku? Adrenalin, který je vyplaven do krve, ovlivňuje produkci jiného hormonu – **endorfinu** – který vzniká v mozku a ve slinivce. Taková látka bývá také nazývána hormonem štěstí, neboť při uvolnění do mozku ovlivňuje dobrou náladu, tlumí bolest, tlumí bolest. Endorfin je vyplaven v době stresu a při svalové zátěži, jako je např. porod, nebo právě adrenalinové sporty. Endorfin se vyskytuje v množství potravin, např. v čokoládě, taktéž je však obsažen i v některých drogách. *„Účinky endorfinů jsou lidstvu známé mnohem déle než vlastní endorfiny. Možná už tisíc let před objevem endorfinů byla totiž užívána a zneužívána látka, která na receptory pro endorfiny působí – opium. Podle jedné z drog připravovaných z opia vznikl i termín edorfiny – je složen z předpony endo, tedy vnitřní, rozuměj spíš vlastní, a morfium, morfiny.*

Stejně jako morfium a ostatní opiáty (jak medicínské, tak třeba heroin) mají i endorfiny dva krátkodobé a jeden pozdní druh účinku. První je analgésie, tedy tlumení bolesti, druhým pak ovlivnění psychiky. Oba efekty souvisí s prvotním účelem endorfinů - zajistit přežití jedince v kritickém okamžiku.

Analgésie dovoluje pokračovat v boji anebo v útěku i v případě zranění. V oblasti psychiky dochází především k utlumení strachu a zvýšení sebevědomí (nakonec i jméno drogy heroinu je odvozeno od řeckého heroí nebo anglického hero – hrdina (a hrdinů, jak praví úsloví, jsou plné hřbitovy). Díky endorfinům se takto „nadopovaný“ živočich dokáže pokusit o nemožné.

Určitá záłudnost číhá ve třetím, pozdním efektu. Ovlivnění duševního stavu v souhrnu vede k libému pocitu. A živí tvorové jsou libými pocity motivováni k opakování takové činnosti, i když jim celková bilance tohoto činění v prostém „ekonomickém“ součtu všech pro a proti vychází v podstatě negativní“. (Vojtěchovský, 2010, s. 1)

2.4 Historie adrenalinových sportů a vývoj

Tomlinson v knize *Encyklopedie extrémních sportů* (2000) píše, že některé z extrémních sportů jsou staré, některé zase existují velmi krátce. Nicméně všechny tyto sporty se stále vyvíjí a všechny mají podobné znaky. Stejným znakem je například skutečnost, že jedince přivádějí do stavu jakési extáze a na pohled jsou velmi atraktivní.

Samotné adrenalinové sporty nevznikly ze dne na den. Prošly, stejně jako jiné druhy sportu, nějakým vývojem, než byly za adrenalinové sporty označeny. Jako příklad lze využít disciplínu bungee jumping, která je založena na tom, že účastník má na nohou připoutáno lano (v dnešním pojetí se jedná speciální pružné lano pro tyto účely vyrobené) ke kotníkům, případně k jiné části těla, a vrhne se z vyvýšeného místa k zemi (z mostu, jeřábu apod.). Kořeny bungee jumpingu jsou v legendě, kterou uchovává jistý kmen na souostroví Vanuatu v jižní části Tichého oceánu. Dle této legendy žena, jež chtěla utéct před svým zlým manželem, vyšplhala na strom a kolem kotníků si uvázala liánu. Manžel, který ji pronásledoval, za ní vylezl, ale manželku nechytl, neboť tato skočila střemhlav dolů. Manžel za ní skočil, avšak přežila pouze jeho manželka, a to díky liáně přivázané k jejím nohám. Časem z této legendy vznikl rituál, kterým si místní chtěli zajistit dobrou úrodu. Tento rituál byl zaznamenán expedicí National Geographic v roce 1950, odsud už bylo jen pár kroků k tomu, aby tuto myšlenku převzal Klub nebezpečných sportů z Oxfordské university ve Velké Británii v roce 1979. V té době však byl takový „sport“ nelegální a jeho účastníci byli samozřejmě pokutováni. Bungee jumping se poté začal šířit nejprve do USA a odsud pak do celého světa. Vzhledem k vývoji techniky je však jasné, že zabezpečení a materiál, použitý při skoku, jsou zcela jiné než v původní oblasti. Nyní se nejedná o liánu nebo přírodní materiál, ale o pevná a zároveň elastická lana. Legalizace také přispěla k tomu, že je více hlídána bezpečnost takového sportu (viz kazuistika č. 2).

Takový vývoj u adrenalinových sportů, jako je u bungee jumping, je charakteristický asi pro většinu takových sportů, za jejich vznikem většinou stála nějaká zkušenost z hlediska historie. Je ale také jisté, že některé adrenalinové sporty vznikly ze sportů té které doby běžných. Jeden z příkladů může být rogaining, což je horský orientační běh neboli vytrvalostní sport založený na týmové práci a navigaci v neznámém terénu, přičemž časové limity u rogainingu jsou různé – 6, 12 nebo 24 hodin. Rogaining vznikl z klasického orientačního běhu v Austrálii v roce 1947,

kdy někteří závodníci nesouhlasili se zkrácením tratí a odklonu od běhu v přírodě. Stejně jako rogaining třeba i skateboarding vznikl z jiného sportu, a to ze surfingu, kdy kolem roku 1950 v Kalifornii v USA byla vytvořena v domácích podmínkách dřevěná deska na kolečkách z kolečkových bruslí. Skutečný rozmach zaznamenal skateboarding až v roce 1970, kdy bylo pro tyto účely vynalezeno prkno z polyuretanu, přičemž došlo zároveň ke zlepšení ovládnání a díky tomu k masovějšímu rozmachu tohoto sportu.

Je patrné, že moderní adrenalinový sport nemá tak dlouhou historii jako jiné sporty, což je důsledkem nejen technologie, ale také jiného pohledu na volný čas nejen lidí obecně, ale zejména lidí mladých, kteří jsou k takovým sportům „náchylnější“. Evoluce adrenalinových sportů a vývoj jednotlivých druhů by si však zasloužili své místo v samostatné práci zaměřené pouze na tyto sporty.

2.5 Rozdělení adrenalinových sportů

Jak již bylo uvedeno v části 2.3, adrenalinové sporty je možné dle Tomlinsona v díle *Encyklopedie extrémních sportů* (2000) rozdělit na tři skupiny – sporty ve vzduchu, na zemi a ve vodě. Tyto jsou podrobněji rozděleny celkem na **41 odvětví**. Zde však jsou uvedeny ty nejznámější (dle abecedy):

- Bungee jumping – skok z vysokého místa (jeřáb, most) na elastickém laně
- Basejump – skok z pevného místa (skála, socha, mrakodrap) za pomoci padáku, který se otevře jen pár desítek metrů nad zemí
- BMX freestyle – různě prováděné triky na speciálně upraveném kole
- Bouldering – horolezectví provozované na malých skalách bez použití lana, provozuje se také v tělocvičně na uměle vytvořené stěně
- Cliff diving – skok do moře nebo jezera, při němž skokan provádí salta atd.
- Climbing – zde se jedná o horolezectví
- Extrémní skiing (freeriding) – lyžování nebo snowboarding na neupraveném terénu a mimo sjezdové tratě
- Freediving – potápění, kde se člověk potápí bez zdroje kyslíku

- Freerunning – vyvinul se z parkouru, zde se člověk při běhu, popř. chůzi ve striktně přímém směru, nezastavuje před překážkami (plot, budova, auto), zdolává je za pomoci salt, přeskoků apod.
- Freeskiing – lyžování na speciálně upravených lyžích, na nichž může jezdec lyžovat i pozadu, lyže jsou určeny k různým trikům
- Kiteboarding / Kitesurfing / Landkiting / Snowkiting – zdrojem pohybu takových sportů je vítr, nebo spíše tažný drak (kite), který je říditelný. Kiteboarding a kitesurfing se provádí na vodě, landkiting na zemi na dvou nebo tříkolovém vozítku a snowkiting se provádí na sněhu
- Longboard – jízda na prostředku podobném skateboardu, kdy jezdec sjíždí po silnici z kopce
- Mountain biking – jízda na kole v horách (většinou jejich sjezd)
- Motosport (motocross, motokáry) – jízda na dopravním prostředku upraveném do náročných podmínek
- Paragliding – létání na padáku, tzv. křídle, které je dobře ovladatelné
- Parkour – běh přes překážky (ploty, zábradlí) z jednoho místa do druhého
- Rafting, kayaking – sjezd řeky na raftu nebo kajaku (viz kazuistika č. 3)
- Skateboarding – jízda na prkně se čtyřmi kolečky s možností provést triky
- Snowboarding – jízda na snowboardu (prkno pro „lyžování na jedné lyži“)
- Speedriding – lyžování na prudkých svazích se speciálním padákem, který umožní lyžaři překonat nesjízdná místa (skály, převisy apod.)
- Surfing – jízda na prkně na vlnách moře
- Survival (adventure) – několikadenní závody jednotlivců nebo týmů v těžkém prostředí v kombinaci několika disciplín extrémního sportu
- Windsurfing – jízda na vodní hladině na plováku s plachtou za pomoci větru
- Zorbing – kutálení se ze svahu v nafouknuté plastové kouli, v níž je pomocí lanek umístěna ještě jedna plastová koule (viz kazuistika č. 2).

Nejrozšířenějším sportem v podmínkách České republiky, co se adrenalinových sportů týče, je snowboarding. K jeho provozování přispívají zejména klimatické podmínky a finanční dostupnost. Zatímco jiné adrenalinové sporty zde není možné provozovat, neboť nemáme přístup např. k moři (surfing, kiteboarding, kitesurfing),

nebo nemáme vhodné podmínky v podobě legislativy či přírodního terénu, snowboarding lze provozovat v podstatě na všech místech, kde jsou sjezdovky, za využití nižších investic, ačkoli i tento druh sportu je možné provozovat pouze v zimních měsících.

2.6 Zážitekové agentury

Velký sociologický slovník (1996) uvádí, že zážitek je jeden z nejméně obecných pojmů, kdy z hlediska psychologie je popsán jako to, co se děje subjektivní formou v člověku při prožívání svého života. V užším slova smyslu se však jedná o událost, jež je časově ohraničena a zanechává silnější dojem, nežli okolní dění. Tato událost je u jedince zpracována jako vzpomínka nebo zkušenost, kterou pak dotyčný jedinec využívá jako významný bod, od kterého se odvíjí další jednání.

Zážitekové aktivity lze ve srovnání se slovem zážitek chápat ještě v užším pojetí. Je to organizované zprostředkování činnosti volného času, jež vede k získání neobvyklého zážitku, který je pro jeho konzumenta dlouhodobě zapamatovatelný. Zážiteková aktivita je v současné době organizována zejména ze strany tzv. zážitekových agentur, které se snaží zprostředkovat mimo jiné zážitek v podobě zkušenosti s adrenalinovým sportem (viz kazuistika č. 3). A jaký je životní styl běžného zákazníka zážitekové agentury? Podle Brookse v knize *Bobos: Nová americká elita a její styl* (2001) se jedná o lidi, kteří spřádají svou kariéru, kdy kladou důraz na změnu, odmítají konvence, dbají o rozvoj osobnosti i ve volném čase, nejen v pracovním prostředí. Obyčejná zábava není zážitkem, který by pro ně byl dostatečný.

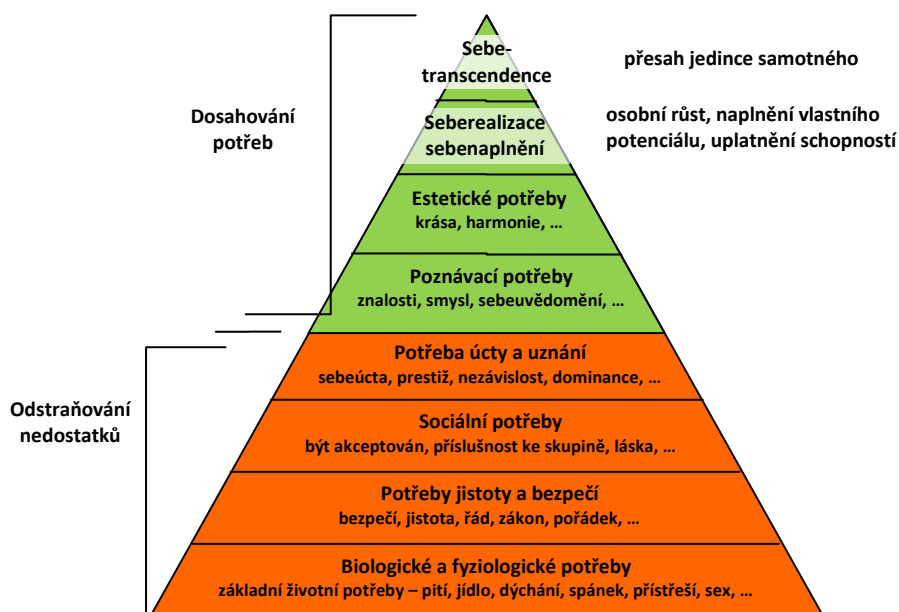
Životní styl těchto lidí nápadně připomíná představy velké části mladých lidí, naplňuje je pocit svobodného jednání a realizování svých představ.

3 Vztah adolescenta k adrenalinovým sportům

3.1 Motivace

„Motivace je intrapsychický proces, který má svůj zdroj ve vnitřní a vnější situaci individua. Taková vnitřní „situace“, jako je např. stav hladovění, vyjadřuje primárně endogenní zdroj motivace, ale motivující vnitřní stavy mohou ovšem vyvolávat i vnější situace člověka, jako je např. vnější ohrožení, ať už např. života nebo prestiže apod. Jindy se určité vnější podněty, jako jsou např. peníze nebo pocity, stávají motivující, ale jen za podmínky příslušného vnitřního „vyladění“, které je dáno stavem trvalých a aktuálních potřeb individua. Vnější podněty mohou jedince stimulovat, ale nemusí ještě motivovat určité chování: sytý člověk pohybující se kolem restaurace může být zaujat vystaveným jídelním lístkem, ale nemusí do této restaurace vstoupit, aby si dal něco k jídlu.“ (Nakonečný, 2004, s. 17).

Obr. 1 Maslowova hierarchie potřeb

Zdroj: <http://optimalista.ic.cz/2008/maslowova-pyramida-potreb> [cit. 25.03.2012]

Nakonečný tedy v díle *Motivace lidského chování* (2004) rozděluje motivaci na vnitřní a vnější. **Vnitřní motivace** je tedy výsledkem potřeby jedince nebo organismu, jako potřebu můžeme uvést žízeň, hlad, únavu apod. **Vnější motivace** je vyvolána okolím, např. přítomností jiných osob či jejich absencí, počasím apod. Dále je možné rozdělit motivaci z jiného hlediska, a to na motivaci primární a sekundární. Do primární motivace se řadí potřeby biologického charakteru, jež jsou vrozené, vyvíjejí se podmiňováním a chovají se jako instinkt. Sekundární motivace zahrnuje chování, které se jedinec v průběhu svého života naučil a přijal je za vlastní.

Motivace však na každého působí jinak ve skupině a jinak u samotného člověka. Ve skupině se uplatňuje a na lidi působí psychologie davu, která jedince dokáže vládnout natolik, že tento se cítí beztrestný a neomylný. Stejně tak se psychologie davu podílí na motivaci nejen mladého člověka k uskutečňování riskantních rozhodnutí ať už v podobě životních rozhodnutí, tak v podobě hazardu.

3.2 Hodnoty a volný čas mládeže

Prožívání volného času, jak již bylo popsáno v první kapitole, je ovlivněno mnoha faktory od rodiny po společnost branou v celém globálu. Součástí veškerých faktorů je také hodnotová orientace adolescenta.

Zábava je pro současného adolescenta hodnota, jíž přikládá velkou pozornost, oproti předchozí době má tento aspekt vzrůstající charakter.

„Na počátku devadesátých let jsme za jednu z typických charakteristik českých adolescentů označili vysokou míru interpersonální závislosti, zejména na autoritách. Běžná zkušenost s dospívajícími a i výsledky některých našich výzkumů ukazují, že tato závislost na dospělých autoritách se částečně oslabila a vedle zmíněného významu vlastní autonomie se posílila i důležitost rovnocenných vrstevnických vztahů.“ (Macek, 1999, s. 117).

Přesto veškeré generace „mladých“ navazují na předchozí generace, resp. na jejich normy, na způsoby jejich jednání a samozřejmě také na hodnoty, jež byly právě tou předchozí generací uznávány. Avšak některé hodnoty na významu nabývají, jiné jsou částečně zatracovány nebo ztrácí svůj význam. Starší generace totiž nechápe mladé, neboť má tendenci lpět na hodnotách, které byly platné pro ně. Vliv

na hodnoty jednotlivých generací nemá pouze vývoj samotný, ale rozdíl mezi nimi je podporová a prohlubován i technickým pokrokem. „Převratné technické, vědecké i společenské změny s sebou přinášejí stále častější rozdíly v názorech, v hodnotách a v postojích generací, které vyrůstaly za zcela jiných podmínek a těžily z jiných zkušeností. Nová generace si sbírá vlastní zkušenosti a odmítá přijmout stará měřítká za platná. Starší se tak stávají „strážci tradice“, mladí odmítají jejich normy jako překážku v pokroku.“ (Langmeier, Krejčířová, 1998, s. 158).

Adolescent ale kolem sebe vnímá to, že pravidla nastavené ve společnosti nejsou pro všechny stejná. Rozhodnout se, jakým způsobem se zachovat, je pro adolescenta, který ještě není tak říkajíc zcela vyvinut, je o to složitější a náročnější. Takový člověk nemusí dokázat vyhodnotit situaci správně, což jej vede k tomu, že se takové situace snaží vymezit. Adolescent se tedy snaží nalézt silnější zážitky a různá dobrodružství, co může vést až k potencionálním rizikům sociálně patologického rázu. Mládež si takové riziko však neuvědomuje a možná ani uvědomit nechtějí. Přednější je potřeba zabavit se.

3.3 Adrenalin vs. hazard

3.3.1 Adrenalinový sport

Charakteristické pro adrenalinový sport je vše extrémní – rychlost, výška, nebezpečí. Takový sport je u mladých lidí spojen s tím, že se snaží dosáhnout limitu jejich fyzických možností a strachu a takto dochází k posunu hranic takového sportu. Tyto sporty ve své podstatě můžou i nemusí být nebezpečné, neboť prvotním cílem je sice touha po zážitku, vzrušení a dobrodružství, avšak ne za cenu nasazení života nebo zdraví. Pro většinu lidí, kteří takové sporty provozují, jde o snahu se odreagovat, posunout hranice vlastního strachu apod. Nejde tedy o hazard se životem a zdravím. Aktivity spojené s adrenalinovými sporty mohou svým způsobem působit preventivně proti rizikům, jimž je adolescent vystaven, jelikož nabízí jakési vybití a rozvoj vlastní identity adolescenta, aniž by byl přímo ovlivněn rizikem sociálně patologických jevů.

3.3.2 Hazardní zábava

Oproti adrenalinovým sportům, které nabízí jakousi „preventivní náhražku“ riskování, jde u vědomého hazardu o skutečné riziko spojené se smrtí nebo se zraněním (viz kazuistika č. 1). Nejedná se o disciplíny sportovní, u takového druhu aktivit jedinec nebere ohled na cizí ani vlastní život, na zákony či běžné meze. Jedinec své jednání ve smyslu hazardu spojuje s aktivitami vlastními pro kaskadéry, potažmo filmové hrdiny, ale také hrdinům virtuálním, jež může nalézt v různých počítačových hrách. Často se takové aktivity dějí u adolescentů, kteří jsou pod vlivem drog nebo alkoholu, což posouvá jejich hranice vnímání reálného prostředí. Aktéři takové zábavy si své činy dokumentují a snaží se tak předstihnout jeden druhého. Mimo jiné mezi takový druh „zábavy“ patří závody na dopravních prostředcích (motocykly, automobily) v běžném provozu, skoky na kolech v lomech, horolezectví bez dostatečného zajištění, těsné přebíhání před vozidly, ale také pokládání různých předmětů na koleje, anonymní výhružné telefonáty, krádeže ze zábavy anebo odstraňování vík od kanálů apod. Veškeré takové hazardní aktivity často pro svou nebezpečnost končí tragicky nejen pro jejich účastníky, ale i pro lidi nezúčastněné, kteří se náhodou dostali k takové akci bez vlastního přičinění. Tito hazardéři tak zažívají únik z nudy a vzrušení. Takové jednání je však často mimo zákon a samozřejmě souvisí kriminalitou a drogami.

3.3.3 Nevědomé riskování

Na rozdíl od hazardu popsanému v části 3.2.2, není cílem tohoto jednání riziko spojené se zábavou, ale jedná se o riziko, které jedinec podstupuje z pohodlnosti anebo si neuvědomí následky svého jednání. Do této kategorie lze zařadit stopování, turistika bez odpovídajícího vybavení nebo zkušeností, ale i pozdní návrat domů nebo různé experimentování, jako je uvedení do transu nebo omdlení pomocí holotropního dýchání, experimenty s třaskavinami, hry v blízkosti elektrického vedení, a samozřejmě i nová hrozba mladých – internet.

B PRAKTICKÁ ČÁST

4 Metodologie

4.1 Výzkumné metody

V praktické části je popsáno, jaký může mít vliv na živost a zdraví jak adrenalinový sport, tak vědomé hazardování s tímto cenným artiklem. Jako výzkumná metoda byla zvolena kazuistika, která popisuje jednotlivé případy. Tato metoda je užita jakožto způsob, jak získat celkový obrázek o celku pomocí studia jednotlivce. Musilová v práci *Případová studie jako součást pedagogické praxe* (2003) uvádí, že pro potřeby pedagogiky a psychologie je tato metoda využívána pro získání uceleného obrazu vývoje jedince, případně při sledování nestandardních jedinců a při zkoumání dílčích projevů za účelem vysvětlení chování jedince. „Podobná pedagogická kazuistika zpravidla obsahuje osobní a rodinnou anamnézu, přesný popis současného stavu sledovaného jevu (diagnóza), určení pravděpodobných faktorů, které stav ovlivnily, a prognózu, obsahující příslušná doporučení a opatření.“ (Musilová, 2003, s. 10).

Kazuistiky jsou zpracovány v části 4.3 na základě studia dokumentů z příslušné doby, rozhovorů a šetření. S ohledem na příslušná ustanovení Zákona č. 101/2000 jsou uvedena jména, která se neshodují reálnými osobami, aby byla zachována nemožnost identifikace těchto osob.

4.2 Výzkumný vzorek

V **kazuistice č. 1** je jakožto výzkumný vzorek představen šestnáctiletý Adam a čtrnáctiletý Josef. Adam se v důsledku toho, že na něj rodiče neměli dostatek času, věnoval zejména svým kamarádům a neměl návyk trávení času s rodiči. Jelikož potřeboval „zahnat nudu“, zkoušel si najít jinou zábavu, se kterou se chtěl předvést před mladším kamarádem Josefem. Josef se zase chtěl výjimečným způsobem uvést u svých vrstevníků, tak chtěl provést něco neobyčejného, což mu mělo přinést právě

kamarádství se starším Adamem, jenž měl být v oblasti hazardních her zkušenější. Jejich počin však skončil tragickou smrtí mladšího Josefa.

Kazuistika č. 2 pojednává o tom, jak je důležité zajistit bezpečnost jak u adrenalinového sportu, tak u všech jednání spojených s aktivitou osob. Jako výzkumný vzorek je uvedena organizace, která provozovala svou činnost, aniž by měla základní informace a oprávnění provozovat adrenalinový sport. Jednání této organizace a lehkomyšlnost způsobila smrt učitele a vážné zranění žáka.

Kazuistika č. 3 se zabývá tím, že prostředí, jež není závislé na vůli jedince, může ovlivnit bezpečnost veškerého lidského jednání. Předmětem tohoto výzkumného vzorku je školní třída, která se plavila po řece a zabývala se při tom herními aktivitami. Přesto, že byla naplněna veškerá bezpečnostní pravidla, došlo k tragédii, která žádným způsobem nezávisela na jednání zúčastněných osob.

4.3 Kazuistiky

Kazuistika č. 1

V tomto případě se jedná o ukázkou jednání, které je typické pro hazardování se životem, kdy jedinec, v tomto případě chlapci ve věku 14 a 16 let, chtěli okusit adrenalin „na vlastní kůži“, avšak tím, že si neuvědomili následné riziko, se vystavili velkému nebezpečí, které pro jednoho účastníka skončilo, bohužel, tragicky.

Šestnáctiletý Adam pocházel z úplné rodiny, dalo by se říci normální neboli běžné, kde otec i matka pracovali poměrně více nežli běžnou dobu. Jelikož Adam bydlel ve městě v panelovém domě a rodiče na něj neměli tolik času, který by mu věnovali, stýkal se s kamarády, kteří byli o jeden až dva roky starší. S těmito kamarády trávil svůj volný čas tím, že hledali nějaké vzrušení a zábavu, která se vymyká běžné zábavě. Každý z nich chtěl být „in“, tak došlo k tomu, že jeden ze starších kamarádů se inspiroval videozáznamem, který viděl na internetu a po vzoru aktérů z internetu se několikrát svezl na spojovacím háku v zadní části tramvaje. Jeho jednání vždy pozorovali kamarádi zevnitř tramvaje, mezi nimiž byl i šestnáctiletý Adam.

Uvedený Adam měl i jiné kamarády, kteří bydleli ve stejném vchodu jako on. K těmto patřil i čtrnáctiletý Josef, který taktéž pocházel z úplné rodiny, podobné jako

měl Adam. Josef chodil do deváté třídy Základní školy, byl milý a pracovitý, ve škole se hlásil vždy mezi prvními. Také v kolektivu spolužáků byl velmi uznávaný. Vzhledem ke svému věku se dostával do období adolescence, a protože se cítil již velmi vyspělý, na úrovni Adama, snažil se s ním kamarádit. Po vzoru Adama, který se chlubil tím, že ilegálně jezdí s kamarády na spřáhle tramvaje, si Josef řekl, že to dokáže také, a svůj „výkon“ bude dále předávat svým vrstevníkům, aby dokázal, že je ještě lepším, než se o něm říká.

Jednoho odpoledne se tedy opět potkal s Adamem, který byl zrovna venku sám. Společně se tedy dohodli, že se pokusí projet na spřáhle tramvaje od jedné zastávky na druhou. Ani jeden však nechtěl získat pocit potupy, tak se domluvili, že pojedou společně. Při zastavení tramvaje v zastávce, oba počkali až vystoupí a nastoupí ostatní osoby a aby si jich nikdo nevšiml, usedli na spojovací háky mezi dva vozy tramvajové soupravy. Při rozjezdu tramvaje tedy šestnáctiletý Adam dřepěl na spojovacím háku čelem ke směru jízdy, čtrnáctiletý Adam seděl za ním na předním nárazníku druhého (vlečeného) vozu. Po chvíli jízdy došlo k tomu, že souprava křížila koleje vlaku, které zapříčinily to, že tramvaj začala vlivem nerovnosti vibrovat. Starší Adam v tuto chvíli uslyšel křik, ale když se otočil, Josef se na místě, kde seděl, již nenacházel. Adam tedy počkal, až se tramvaj na zastávce zastaví a poté utíkal zpět podél kolejí až k uvedenému železničnímu přejezdu, kde však svého kamaráda našel mrtvého. Tento pohled si Adam zapamatuje na celý život, neboť tělo Josefa bylo roztroušeno v kolejišti na délce několika desítek metrů. Řidička tramvaje se o celé události dověděla až od dispečera.

Adam ani Josef si v honbě za tím, aby ukázali, že jsou „v pohodě“ a „in“, vůbec neuvědomili riziko, které plynulo z jejich jednání a které skončilo velmi tragicky a vyžádalo si cenu nejvyšší. Při všem tom riskantním jednání nepřemýšleli ani nad tím, že mohli usednout alespoň na zadní část vlečeného vozu, což by nebylo tak riskantní. Ale zaslepenost touhou po tom, aby působili důstojně mezi svými vrstevníky, převýšila a zastínila jejich rozumovou stránku.

Kazuistika č. 2

Tato kazuistika poukazuje na skutečnost, že i když je adrenalinový sport vcelku bezpečný, může neprofesionálním přístupem dojít ze strany organizátora k tomu, že dojde k tragédii.

Organizátoři adrenalinové atrakce, zorbingu, neměli s tímto druhem adrenalinového sportu žádné zkušenosti. Jelikož se provoz takové atrakce zdál celkem jednoduchý, zakoupili u jedné čínské společnosti tzv. zorb (kouli, v níž se účastník kutálí z kopce), která však neměla parametry schválené příslušnou organizací, jež uděluje provozovatelům těchto atrakcí licence k provozu. Zorb však přišel bez jakékoli dokumentace, přičemž organizátoři nevlastnili ani licenci na jeho provozování a ani nedohledali informace týkající se bezpečného provozu takového sportu, přesto se uchýlil k tomu, zřejmě za vidinou lehkého výdělků, že zorbing bude provozovat.

Tuto atrakci si vybrala jedna třída základní školy, která chtěla udělat dětem radost z netradičního výletu. Po příjezdu na svah, kde se měl zorbing provozovat, organizátor dle svého vědomí provedl instruktáž a za pomoci žáků školy připevnili sítě, které si vypůjčili z fotbalových branek, mezi větve stromů, které byly cca o 25 metrů níže po svahu. Poté následovala zkouška s prázdnou koulí, aby byl určen přesný směr jízdy. Ihned poté došlo k samotné jízdě. Učitel ve věku 47 let nechtěl, aby jel jako první pouze samotný patnáctiletý žák, vlezl tedy za ním do zorbové koule, kterou posléze dvojice organizátorů, kteří také působí mimo jiné i jako učitelé, pustila ze svahu. Koule se však na síti nezastavila a vlivem terénu ji částečně přeskočila, načež se koule rychlostí valila dále necelých 200 metrů, kde se po odrazu napíchla na větev stromu ve výšce 3,5 metru. Výsledkem bylo to, že došlo k úmrtí učitele, jenž zemřel na místě (dle výsledků lékařské zprávy mu měl náraz natrhnu část srdce), a k vážnému zranění žáka, u kterého došlo k natrnutí sleziny, pohmoždění plic, žeber a rozdrčení lokte. Chlapec se také dlouho léčil u dětského psychiatra, neboť se hůře soustředil a měl výpadky paměti.

Šetřením případu bylo zjištěno, že maximální délka dráhy má být standardně sto metrů, sklon svahu mezi 10 až 15 procenty a pro dojezd musí být k dispozici minimálně padesátimetrová volná plocha nebo protisvah. Svou roli patrně hrála i kvalita materiálu.

Organizátor svým chybným jednáním ukázal, že i relativně bezpečný sport, ať je jakýkoli, může v případě nedodržení určitých pravidel, zejména těch

bezpečnostních, být velmi nebezpečným. Stejně tak může být nebezpečné jednání adolescenta, který nedodrží určitá pravidla bezpečného provozu nejen sportu, ale i jiných aktivit.

Kazuistika č. 3

Tato kazuistika se věnuje případu, kdy přes veškeré zabezpečení a spoustu zkušeností, je možné vlivem náhod a přírodních sil dojít k tomu, že se stane nějaká tragédie.

Školního výletu, který spočíval v jízdě na raftu po řece, se účastnila sedmá třída základní školy, která čítala 18 dětí a 4 dospělé. Soukromá firma, která již takové výlety v minulosti s úspěchem provozovala, měla k dispozici kvalifikované instruktory, kteří vždy skupinu provázeli.

Žáci školní třídy v době výletu hráli hry, které se odehrávaly jak na souši, tak ve vodě. Při jedné takové hře skákali do vody u jezu v místě, které jim vymezil instruktor, avšak stalo se to, že jeden ze žáků, třináctiletý Marek, se skokem mírně odchýlil od vymezeného místa tam, kde je obvyčejně klidná voda. Shodou okolností a přírodních vlivů Marka jez „vtáhnul“ a topil se. Zachránit se jej jal čtyřiaadvacetiletý instruktor, avšak tento se záhy začal vlivem síly jezu topit taktéž. Ihned za nimi skočila učitelka žáka, která však zmizela pod hladinou nedaleko místa, kde k tonutí došlo.

Instruktor byl nalezen ve vzdálenosti asi 500 metrů po proudu od místa incidentu, přičemž se jej podařilo oživit přesto, že dle odhadu byl pod vodou 15 – 30 minut. Instruktor byl převezen do nemocnice v kritickém stavu s velmi vážným poškozením mozku. Učitelka žáka byla nalezena taktéž, a to ve vzdálenosti cca 200 metrů od místa nehody, tuto se však již nepodařilo resuscitovat, přičemž pod vodou mohla strávit 10 – 20 minut. Marek byl nalezen až po několika hodinách ve vzdálenosti asi 30 metrů od jezu a logicky mu již nebylo možné pomoci.

Nejen u adrenalinových sportů, ale u činností vůbec, je tedy třeba brát v úvahu i vlivy prostředí, jež nejsou závislé na vůli a schopnostech osob, které jsou do takového procesu začleněny.

4.4 Shrnutí

V kazuistice č. 1 byli představeni šestnáctiletý Adam a čtrnáctiletý Josef. Adam, který se věnoval zejména kamarádům a neměl návyk trávení času s rodiči, se pokoušel najít jinou zábavu, kterou chtěl předvést mladšímu kamarádovi Josefovi. Josef zase chtěl provést něco neobyčejného, aby se „ukázal“ před svými kamarády, a to mu mělo přinést kamarádství se starším Adamem. Společně nasedli na spojovací hák mezi dvěma vozy tramvaje, avšak jejich čin skončil tragickou smrtí Josefa. Ani jeden z nich si neuvědomil riziko, které nakonec vzniklo z jejich jednání a skončilo tragicky. Touha po tom, aby vypadali na úrovni před jinými, převýšila a zastínila jejich rozumovou stránku

Kazuistika č. 2 se věnovala bezpečnosti u adrenalinového sportu. Jako výzkumný vzorek byla stanovena organizace, která provozovala svou činnost, aniž by měla základní informace a oprávnění provozovat takovou činnost. Vzhledem ke špatnému zabezpečení a neznalosti potřebných předpisů došlo ke smrti učitele a vážnému zranění žáka.

Kazuistika č. 3 se zabývala ovlivněním bezpečnosti sportu, které nemusí být závislé na vůli a jednání zúčastněných osob. Předmětem tohoto výzkumného vzorku byla školní třída při plavbě po řece. Přesto, že byla dodržována bezpečnostní pravidla, došlo k tragédii, kterou způsobila tzv. vyšší moc.

U všech tří výše uvedených vzorků byla popsána tragédie, přičemž ke každé došlo jiným způsobem. Takové případy vypovídají o tom, že v honbě za dobrodružstvím je třeba uvědomit si rizika plynoucí z daného jednání, je také nutné si dbát na bezpečnost nejen svou, ale i jiných. Přesto se může stát něco, s čím nelze počítat a což nikdo neovlivní.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo zjistit, co vede adolescenty k rizikovému jednání a identifikovat motiv k tomuto vedoucí. Je třeba uvést, že jejich chování není problematické pouze samo o sobě a nevzniká samovolně. Motivy, které skrytě a nevědomě vedou k problémům adolescenta v budoucnu, jsou dány různými faktory, ať již vlivem prostředí a jinými elementy, tak prostým vývojem lidského jedince. Rizikové chování mezi současnými dospívajícími je velmi rozšířené. Proto je důležité klást důraz na ovlivňování mladých jedinců před i v průběhu adolescence.

Důležitou roli v tomto období člověka hrají vrstevníci adolescenta. Adolescenti rádi napodobují a snad ještě radši bývají napodobováni. Jsou rádi, když jsou vrstevníky, a nejen jimi, viděni a slyšeni a hlavně oceňováni. Posiluje to jejich sebevědomí a pocit významnosti.

Pro správný vývoj adolescenta je tedy důležitý jak vliv vrstevníků, tak vliv vnějšího prostředí, ve kterém se pohybuje. Takový adolescent rád přijme výzvu v podobě adrenalinové aktivity, která v legální formě může být jakousi substitucí za jednání v podobě sociálně patologických jevů. Spojení adolescent a adrenalinový sport jaksi patří k sobě, je to součást života adolescentů, která vznikla přirozeným vývojem již u předchozích generací. Adrenalinový sport jako takový lze v tomto kontextu považovat za hodnotu vyznávanou mladými lidmi.

Jako autor této práce si vážím studia, neboť nejenom díky této práci jsem měl možnost poznat nových vědomostí z různých oblastí, zejména pak z hlediska pedagogického, psychologického a sociologického, také jsem se ale mohl ponořit do problematiky, která mne zajímá a již jsem díky tomu alespoň v základech porozuměl. Jsem přesvědčen, že tato práce splnila svůj účel a dosáhla cíle, který byl na počátku stanoven.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BROOKS, D. *Bobos: Nová americká elita a její styl*. Praha : Dokořán, 2001. 288 s. ISBN: 0-684-85378-7.

ČAČKA, O. *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika*. Brno : Doplněk, 1997. 384 s. ISBN 80-7239-010-4.

ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno : Doplněk, 2000. 377 s. ISBN 80-7239-060-0.

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, Praha : Portál, 2001. 655 s. ISBN 80-7178-463-X.

HÁJEK, P., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha : Portál, 2009. 240 s. ISBN 80-7367-473-1.

HAJNÝ, M. *O rodičích, dětech a drogách*. Praha : Grada Publishing, 2001. 133 s. ISBN 80-247-0135-9.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha : Portál, 2001. 288 s. ISBN 80-7178-535-0.

MACEK, P. *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha : Portál, 1999. 207 s. ISBN 80-7178-348-X.

MACEK, P. *Adolescence*. Praha : Portál, 2003. 144 s. ISBN 80-7178-747-7.

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada Publishing, 2009. 152 s. ISBN 80-247-2310-5.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 1. vydání. Praha : Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771-X.

NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*. Praha : Academia, 2004. 270 s. ISBN 80-200-0592-2.

NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost*. Praha : Portál, 2010. 176 s. ISBN 80-7367-908-8.

PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B., HRDLIČKOVÁ, V., PAVLÍKOVÁ, A. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál, 2002, 231 s. ISBN 80-7178-711-6.

TOMLINSON, Joe. *Encyklopedie extrémních sportů*. Praha : Egmont ČR, 2000. 192 s. ISBN 80-7186-523-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha : Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

Velký sociologický slovník, I. svazek A-O. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1996, 747 s. ISBN-80-7184-164-1.

Velký sociologický slovník, II. svazek P-Z. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1996, 1627 s. ISBN 80-7184-310-5.

Internetové zdroje:

Maslow's hierarchy of needs, dostupný na

<http://www.edpsycinteractive.org/topics/regsys/maslow.html> [cit. 18.03.2012]

Víte co je to rogaining?, dostupný na

<http://www.extremnizavody.cz/clanky.php?id=0025> [cit. 20.03.2012]

NEŠPOR, K. *Návyková rizika a kriminalita*, 2011, dostupný na

<http://www.drnespor.eu> [cit. 22.03.2012]

VOJTĚCHOVSKÝ, O. *Endorfiny-nejsilnější povolená droga*. 2010, dostupný na

<http://www.outdoorguide.cz/endorfiny---nejsilnejsi-povolena-droga-852.html> [cit. 20.03.2012]